٦٥٦

لا تأکلوا اموالکم بینکم بالباطل وتدلوا بہا الی الحکام

الحمد والمنۃ کہ درین زمان سعادت قران بعہد حضور پرنور عالیجناب مستطاب القاب معلی القاب دام اقبالہ و ظلہ
نواب محمد علیخان بہادر صولت جنگ فرمانروائی ریاست محمد آباد عرف ٹونک ادام اللہ ملکہ و دولتہ رسالہ مسمی بہ

کشف ال[illegible] عن ال[illegible]

مولفہ عالم باعمل فاضل اجل نخبۂ علماء کرام ساکن سواد محمد آباد عرف ٹونک
جناب مولوی محمد عبد اللہ سلمہ اللہ و ابقاہ بصحت و خوبی تمام

در مطبع علوی محمد علی بخش خان لکھنو خلعت طبع پوشید

بسم الله الرحمن الرحيم

حامداً لمن تحيرت العقول في تحديد كنهه والاوهام الذي جل الحدود والتعريفات
نظاماً للعالم واصلاحاً للانام والصلوة والسلام على من تواترت سوابق دلالات
معجزاته واشتهرت لواحق خوارق عاداته بين الخواص والعوام وعلى آله واصحابه
الذين قاموا بنصرة الدين القويم لتبليغ امره واجراء الاحكام **اما بعد** سيگويد
چنين سراپا عصيان احقر العباد واصغر الافراد راجي الى رحمة الله محمد عبد الله اقامه الله تعالى
بما يحب ويرضاه وجعل آخرته خيراً من اولاه متوطن مقام بهکهر از سواد بنو مستوطن محمد آباد
عرف ٹونک که این رساله ایست مسمی بکشف الحال عن التعزير بالمال که حسب الارشاد فيض بنياد
مرجع الانام مامن الكرام ذوي الفضائل السنية المحامد العلية جامع السيف والقلم ناصب العلم والعلم
تیمور نسبت دارا مکنت فرزين وساده امارت مسند نشين خلافت نظم افتخار مجالس امرا + امتياز
مجامع بلغا + منبع قلزم علوم و حکم + صاحب السيف و رايت سنت و علم + شيرازه گشته صورت
کرم + دين خار در گرفته بيد + در علوم و حکم سکندر عصر + در سخا و کرم ز حاتم نشر + جاشق سير

نبی کریم ۔ تابع سنت وطریق قویم ۔ اعنی یمین الدولہ وزیر الملک نواب محمد علیخان بہادر
صولت جنگ دام اقبالہ ودولتہ خلف الصدق عرش آشیانی جنت مکانی وزیرالدولہ امیرالملک
نواب محمد وزیرخان بہادر نصرت جنگ ابن غفران مآب جنت آیاب امیرالدولہ وزیرالملک
نواب محمد امیرخان بہادر شمشیرجنگ بانی ریاست محمد آباد عرف ٹونک تغمدہما اللہ تعالی بغفرانہ
العمیم وبفضلہ الجسیم مرتب نمودہ شد تا حقیقۃ اصلی وکیفیۃ کلی تعزیر بالمال از روی جواز وعدم جواز
آن بروئی قول وفعل آنحضرت سید المرسلین صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم ورویہ صحابہ وخلفای راشدین
رضوان اللہ تعالی علیہم اجمعین واقوال ائمہ مجتہدین رحمہم اللہ تعالی الی یوم الدین بر ضمیر منیر طالب
حق بوجہ جدید جلوۂ انکشاف وبیدائی وتاب ظہور وہویدائی برافروزد اقول وباللہ التوفیق باید
دانست کہ تعزیر بروزن تصریف ماخوذ از عزر بفتح عین مہملہ وسکون زای معجمہ ورای مہملہ در آخر
بمعنی رد ومنع است ودر عرف اہل شرع تادیب ست کہ کمتر از حد باشد وحد بفتح در لغت بمعنی
حائل میان دو چیز ونہایت وکنار چیزی ست ونیز در فقہا عقوبت مقدرہ ومقررہ ست کہ واجب
میشود حقا للہ تعالی بر بندہ تا باز دیگر گناہ نکند ابن ہمام رحمہ اللہ تعالی در فتح القدیر میگوید کہ
محاسن وخوبیہای حدود وتعزیرات زیادہ از انست کہ در احاطہ تقریر یا در حیز تحریر توان آورد
نقیہ وغیر فقیہ در معرفت وادراک این معنی کہ مشروعیت وتقرر حدود وتعزیرات برای امتناع
وباز داشتن عباد از افعال ناسزا وکارہای موجبہ فساد دست ہر دو برابر اند چنانچہ در زنا مثلا
تضییع واہلاک ذریت واشتباہ نسب ودر شرب خمر وغیرہ مسکرات زوال عقل وآبرو ریزی
وگرفتن اموال مردم سر زد میگردد وقبایح دنا منزلہای این امور مکنون خواطر ونقش الواحی
خلایق است واز ہمین ست کہ در ملتی از ملل ودر دینی از ادیان قتل نفس وگرفتن مال غیر وآبروریزی
احدی از مردمان جہان بنا حق وزنا کردن وماننداینہا نقش جواز واباحت نہ پذیرفتہ پس
ہرگاہیکہ فساد ونکوہیدگی امور مذکورہ حکم عموم وشمول پیدا کردہ ست حدود وتعزیرات کہ از ارتکاب
اینہا مانع وباز دارندہ خلایق اند بالخصوص از حقوق ابدی او تعالی شانہ وتقدس توانند بود و

زیراکه بر دوام بودن آنها بالخصوص از حقوق او تعالی شانه نتیج نتائج شامله و ثمرات عامه
وکامله هست و از همین حکمت پرده کشا و بهمین سر راه نما هست که گفته اند مقصود از شرعیت آنها
انزجار ما یتضرر به العباد ست و تحقیق آنست که بعضی مشائخ گفته اند که حدود و تعزیرات موانع
قبل الفعل و زواجر بعده اند یعنی علم بمشروعیت آنها باز میدارد انسان را از اقدام بر فعل قبیح و اجرای
آنها منع می نماید از عود کردنش بسوی آن و آنچه صاحب هدایه گفته که طهارت حد و تعزیر از جرم
بعد از ایقاع آن اقتضای آن میکند که در مشروعیت حدود و تعزیرات طهارت هم مقصود باشد
لیکن از آنها یعنی مقصود اصلی نیست بلکه تابع ست مر اصل مقصود را که آن انزجار مردم است
پس این قول صاحب هدایه خلاف مذهب ست زیراکه مذهب آنست که حدود سقوط اثم میشر
از وجود سبب خود هرگز عمل نمیکند بلکه حکمت مشروعیت حدود و تعزیرات بجز انزجار امری دیگر
نیست لیکن اینقدر هست که سقوط اثم و طهارت از گناه مذهب طائفه کثیره از اهل علم است
واستدلال کرده اند بقول نبی صلی الله تعالی علیه وآله وسلم که در بخاری وغیره آمده و ان من اصاب
من هذه المعاصی شیئا فعوقب به فی الدنیا فهو کفارة له ومن اصاب شیئا
فستره الله فهو الی الله ان شاء عفی عنه وان شاء عاقبه واستدلال کرده اند اصحاب
مابقوله تعالی که درباره قطاع الطریق نزول میمنت شمول فرموده لهم خزی فی الدنیا ولهم
فی الآخرة عذاب عظیم الا الذین تابوا ای برای آنان خواری و رسوائی هست در دنیا و برای
آنان در آخرت عذابیست عظیم مگر کسانیکه توبه کردند پس این آیه صاف دال ست بر اینکه برای
آنان عقوبت دنیوی و اخروی هر دو هست از عقوبت دنیوی عقوبت اخروی ساقط نمیگردد و مگر
کسیکه توبه کند البته درینصورت عقوبت اخروی از و باجماع ساقط میگردد و نه دنیوی زیراکه
اجماع منعقد شده هست بر اینکه توبه حد دنیوی را ساقط نمیگرداند پس واجب ست حمل
کردن حدیث مذکور برین معنی که اگر در اثنای عقوبت توبه کند آن برای او کفاره هست و ظاهر
تبیین ست زیراکه متبادر آنست که هرگاه کسی را می زنند یا رجم کنند بسبب چشیدن عقوبت دیدن

تکلیف توبہ از وی پدید می آید پس تقیید حدیث بدین معنی لازم آمد جمعا بین الادلۃ و تقیید دلیل ظنی
ہنگام معارضہ با قطع متعین و مقررست بخلاف عکس کذا قال ابن الہمام رحمہ اللہ تعالی و علی قاری
و در مرقاۃ در وجہ جمع بین الحدیث و الآیہ می طرازد کہ الاحسن فی الجمع ان الحد مطہر لہ
بخصوص ذلک الفعل فان اللہ تعالی ارحم من ان یثنی علی عبادہ العقوبۃ و یؤیدہ
قول الصحابی طہرنی یا رسول اللہ کما ثبت فی الحدیث ثم انہ ان ضم معہ التوبۃ
نعمت وان اصر فیعذب بمقدارہ ویتفرع علیہ مالو تعدد منہ ما یوجب
الحد ثم حد فان تاب حین الحد کفر عنہ الجمیع والا کفر عنہ ما حد بہ وحدہ
والباقی تحت مشیۃ اللہ تعالی وبہذا یحصل الجمع بین الآیۃ والحدیث وتبین
ان خلاف العلماء لفظی ای آسان آنست کہ در وجہ جمع گفتہ آید کہ حد مطہر و کفارہ است
از فعلی کہ بجہت آن بر وی حد جاری شدہ است بالخصوص زیرا کہ حق تعالی جلت نعماءہ رحیم ترست ازینکہ
بندگان خود را دوبارہ عذاب و عقوبت فرماید و مؤید ہمین ست قول صحابی کہ در پیشگاہ آنحضرت
صلی اللہ علیہ و آلہ و سلم بعرض پرداخت کہ طہرنی یا رسول اللہ پس اگر با آن توبہ منضم ساخت فبہا
واگر بران اصرار داشت بہمان مقدار معذب خواہد شد و تفریع برین آنست کہ چون از کسی
موجبات حد متعدد پیدا آمد پس بر وی حد جاری کردہ شد اگر ہنگام حد تائب شد آن حد کفارہ جملہ موجبات
آن خواہد گردید ورنہ کفارہ فعلی کہ بجہت آن بر وی حد جاری شدہ است بالضرور خواہد شد و باقیماندہ
در تحت مشیت ایزدی ست تعالی و تقدس پس ہمنصہ پیدا می آید کہ اختلاف علما لفظی ست
انتہی اکنون دانستنی ست کہ ہرگاہ درین مختصر پیش نظر و مقصود اصلی کشف الحال تعزیرست از ان
اہم اتضیح و بیان قسمی خاص بنا بر علیہ تعرض بہ بیان و ذکر حد و نحو و دہ و لطر از مقصود اصلی کہ کشف
الحال از تعزیر بالمال ستہ می پردازد و صحیح باد کہ تعزیر بر دو نوع است تعزیر بغیر المال و تعزیر
بالمال اما تعزیر بغیر المال پس ثابت ست بقولہ تعالی واللاتی تخافون نشوزہن فعظوہن
واہجروہن فی المضاجع واضربوہن فان اطعنکم فلا تبغوا علیہن سبیلا

زیرا که درین آیه امر زدن زوجات محض برای تهدید و تادیب ست و چون زدن آنها مقرر شده است
و همین را تعزیر نامند و نیز ثابت ست تعزیر بحدیث شریف چنانچه در فتح القدیر از محیط و در جامع صغیر
از اوسط طبرانی از ابن عمر رضی الله تعالی عنه روایت کرده که فرمود علیه الصلوة والسلام لا ترفع
عصاك عن اهلك و نزد امام احمد رحمه الله تعالی بدین لفظ است که لا ترفع عنهم عصاك
ادبا یعنی بر مدار عصای خود را از اهل خود برای ادب و بترسان ایشان را در راه حق تعالی
و تقدس یعنی فروگذاشت مکن تادیب و جمع کردن ایشان بر پرستش حق تعالی شانه بهر وجهی که باشد.
و از باز داشتن شان از فساد غافل مباش پس کسیکه ادب پذیرد و طاعت ورزد بهر دوام
محتاج بزدن نیست و نیز بخاری در ادب از ابن عباس مرفوعا آورده که علق سوطك حيث
يراه اهلك یعنی بیاویز تازیانه خود را جائیکه ببینند آنرا اهل تو انتهى و این حدیث را ابن همام رحمه
الله در فتح القدیر در فصل تعزیر از محیط هم نقل کرده و نیز در جامع صغیر گفته که ابو نعیم از ابن عمر طبرانی
از ابن عباس مرفوعا روایت کرده که علقوا السوط حيث يراه اهل البيت ای بیاویزید
تازیانه را جائیکه ببینند آنرا اهل خانه و نیز در جامع صغیر از جابر رضی الله تعالی مرویست رحم الله رجلا
علق في بيته سوطا يؤدب به اهله ای رحم کند خداوند تعالی مردی را که آویخت در خانه
خود تازیانه که ادب دهد بآن اهل خود را انتهى و نیز در تخریج هدایه است که بخاری و مسلم از ابی بردة
ابن دینار انصاری اخراج کرده اند که انه سمع رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول
لا يجلد احد فوق عشرة اسواط الا في حد من حدود الله انتهى و ابو داود و ابن ید
نیز روایت کرده است ای هر آئینه شنید او نبی صلی الله علیه وسلم را که میفرمود که جلد زده نشود و جلد
نزند احدی زیاده بر ده سوط مگر در حدی از حدود الله تعالی در منتقی الاخبار در تحت حدیث مذکور
گفته رواه الجماعة الا النسائی و هم اخراج کرده است بخاری از عبد الرحمن بن جابر بن عبد الله
که گفت شنیدم آنحضرت صلی الله علیه وآله وسلم را که میفرمود لا عقوبة فوق عشرة اسواط الا في حد
من حدود الله یعنی میفرمود نیست عقوبت زیاده بر ده سوط مگر در حدی از حدود الله تعالی و نیز

در معجم اوسط از ابی ہریرہ رضی اللہ تعالی عنہ اخراج کردہ کہ گفت فرمود رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم
لا تعزروا فوق عشرۃ اسواط تخریج ہدایہ یعنی نیست تعزیر زیادہ بردہ سوط و ہم ابو داؤد از ابی ہریرہ
رضی اللہ تعالی عنہ اخراج کردہ کہ فرمود نبی صلی اللہ علیہ وسلم اذا ضرب احدکم فلیتق الوجہ
انتہی و قتیکہ بزند یکی شما پس باید کہ بپرہیزد از زدن چہرہ و نیز ترمذی از ابن عباس رضی اللہ تعالے
عنہ اخراج کردہ کہ فرمود رسول صلی اللہ علیہ وسلم اذا قال الرجل للرجل یا یہودی فاضربوہ
عشرین واذا قال یا مخنث فاضربوہ عشرین ومن وقع علی ذات محرم فاقتلوہ
ہرگاہ کہ بگوید مردی مرمردی را ای یہودی پس بزنید آنرا بیست درہ و ہرگاہ کہ بگوید ای
مخنث پس بزنید آنرا بیست درہ و کسی کہ واقع شود بر زنی ذات محرم خود پس بکشید آنرا کذا فی
المشکوۃ و نیز در فتح القدیر گفتہ انہ علیہ السلام عزر رجلا قال لغیرہ یا مخنث و ہم در منتقی الاخبار و نیل
الاوطار شوکانی گفتہ و عن بہز بن حکیم عن ابیہ عن جدہ ان النبی صلی اللہ علیہ وآلہ
وسلم حبس رجلا فی تہمۃ ثم خلی عنہ رواہ الخمسۃ الا ابن ماجۃ ای ہر آئینہ نبی
صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم قید فرمود مردی را در تہمتی پس رہا کرد آنرا از آن و نیز در فتح القدیر و فتح
الرحمن شرح مواہب الرحمن برای ثبوت تعزیر بسنت آوردہ اند کہ در بارۂ صبیان وارد است
فاضربوہم علی ترکہا بعشر ای پس بزنید صبیان را بر ترک کردن نماز در دہ سالگی و نیز
در نیل الاوطار شوکانی ست عن ہرماس بن حبیب عن ابیہ عن جدہ قال اتیت النبی
صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم بغریم لی فقال لی الزمہ ثم قال یا اخا بنی تمیم ما ترید
ان تفعل باسیرک مرویست از ہرماس بن حبیب و او از پدر خود روایت کردہ و پدر او از جد او
کہ گفت آوردم نبی صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم را قرضداری کہ برای من بود پس فرمود مرا لازم بگیر این را
یعنی مگذار این را پس تر فرمود ای برادر بنی تمیم چہ ارادہ داری کہ بکنی با قیدی خود و این حدیث را ابن ماجہ
ہم اخراج کردہ است و نیز شوکانی در نیل الاوطار از بحر الرائق آوردہ کہ ندب اتخاذ السجن للتادیب
واستیفاء للحقوق لفعل علی و عمر و عثمان و کذالک الدرۃ والسوط لفعل عمر و عثمان رضی اللہ

تعالی عنهما انتهی یعنی مندوب ست ساختن قید خانه برای تادیب مردم و رسانیدن حقوق
آنها برای فعل علی و عمر و عثمان و همچنین مندوب ست ساختن دره و تازیانه برای فعل عمر و عثمان
رضی الله تعالی عنهم و نیز در فتح الرحمن بروایت بیهقی و محمد ابن حسن و در تخریج هدایه بروایت ابن تا
و دیگر روات نعمان ابن بشیر و بروایت محمد ابن حسین در کتاب الآثار ضحاک ابن مزاحم اخراج کرده
که گفت فرمود نبی صلی الله علیه و آله وسلم من بلغ حدا فی غیر حد فهو من المعتدین ای اگر
کسی که برسد حدی را در غیر حد پس آنکس از تجاوز کنندگان ست از حدود خداوند تعالی ای کسی که
مستحق حد نیست و سزاوار تعزیر ست و در تعزیر کردن او را چندان بزند که بمقدار حد رسد آنکس از
تجاوز کنندگان و ظالمان ست انتهی و نیز تعزیر ثابت ست باجماع صحابه رضی الله تعالی عنهم اجمعین
واما دلیل عقلی برای ثبوت تعزیر پس بیانش چنانست که زجر کردن و منع از افعال سیئه برای آنها
واجب شد که تا از ارتکاب فواحش و اختیار قبایح و معاصی رفته رفته ملکه نگردد و کار بسوی اقبح و افحش
نکشد فتح القدیر و در شمنی گفته که ابو حنیفه رحمه الله در تعیین اکثر مرتبه تعزیر ادنی حد را اعتبار میکنند و آن حد
عبد است و اقل آن چهل دره است زیرا که حد مطلق آنرا شامل است پس اکثر تعزیر سی و نه دره و ابو یوسف
حد احرار را معتبر میدارد زیرا که احرار اصول اند و اقل حد آنها هشتاد دره است پس کم کرده شود از آن
در تعزیر سوطی و در روایتی پنج سوط در روایتی دیگر و امام مالک میگوید که اکثر تعزیر را حدی نیست پس امام را
میرسد که بهنگام مصلحت و صوابدید خود تعزیر را بر حد بیفزاید و اقل درجه تعزیر سه سوط ست همچنین گفته
قدوری زیرا که در کمتر از سه زجر واقع نمیشود و در هدایه گفته ادنی تعزیر برای امام ست بهر قدر که داند که
منزجر گردد و بر و جاری کند زیرا که انزجار بسبب اختلاف طبائع مردم ست و طبائع مردم مختلف واقع
شده اند بعضی باشاره منزجر میشوند و بعضی بالضرب و حبس هم نمیشوند کما سیاتی و در فوائد شرح کنز گفته
که میباشد تعزیر بضرب و بحبس و بسر و دادن و نیز بقتل وقتیکه بینند منکوحه یا محرمه خود را با مردی اجنبی
زنا کنند انتهی در فتح القدیر از تمرتاشی بدین تفصیل آورده که تعزیریکه واجب شود حقا لله تعالی
اجرای آن نیابة از حق تعالی بر احدی را برسد و سوال کرده شد ابو جعفر هندوانی که اگر کسی که یافت

مردی را از زنا کنند و باز در جبر خود آیا قتلش حلال است یا نه گفت اگر میداند که بدون السلاح از ضرب
و صیاح منزجر خواهد گشت و از زنا باز خواهد ماند او را قتل نکند و اگر داند که بدون قتل منزجر نخواهد گشت
قتلش حلال است و اگر زن تابعداری او کند قتل زن نیز حلال است و این تخصیص است برین که این
قسم تعزیر را هر کس مالک میتواند شد چنانچه منتقی لتصریح بدین نموده زیرا که این از قبیل ازالۂ منکر است
بید و شارع هر کس را ولایت این امر عطا فرموده است چنانچه فرموده من رأی منکم منکرا فلیغیره
بیده فان لم یستطع فبلسانه فان لم یستطع فبقلبه و ذلک اضعف الایمان رواه مسلم
بخلاف حدود که ولایت آنها بجز ولاة دیگری را میسر نیست و بخلاف تعزیری که واجب شود حقا للعبد مانند
قذف وغیره که اینها موقوف بر دعوی اند و اقامتش بجز حاکم دیگری را جایز نیست مگر آنکه فریقین برضای
خود کسی را حکم گردانند انتهی میگویم که این قول فقها بظاهر مخالف حدیث ابی هریره رضی الله تعالی
عنه است که مسلم آنرا روایت کرده که سعد ابن عباده بجناب نبی صلی الله علیه وسلم عرض کرد که لو
وجدت مع اهلی رجلا لم امسه حتی اتی باربعة شهداء قال رسول الله صلی
الله علیه وسلم نعم قال کلا والذی بعثک بالحق ان کنت لاعاجله بالسیف قبل
ذلک قال رسول الله صلی الله علیه وسلم اسمعوا الی ما یقول سیدکم انه لغیور
وانا اغیر منه والله اغیر منی ای اگر بیابم با اهل خود مردی را مس نکنم او را تا که بیارم چهار گواه
فرمود رسول الله صلی الله علیه وسلم آری مساس مکن آنرا تا آنکه بیاری چهار گواه چنانکه در ثبوت
زنا معتبر است گفت سعد نه چنین است و نمیکنم این چنین قسم بخدائی که فرستاد ترا بحق هر آئینه هستم که البته
شتاب میکنم او را عذاب بشمشیر پیشتر از آوردن گواهان فرمود رسول الله صلی الله علیه وسلم بشنوید و نگاه
کنید بسوی سخنی که میگوید سردار شما هر آئینه او غیرت مند است و من غیرت مند تر هستم از وی و خداوند
تعالی غیرت ناکتر است از من شیخ عبد الحق محدث دهلوی میگوید که این گفتن سعد ار رد نیست قول
آنحضرت صلی الله علیه وسلم را و مخالفت امر وی نی بلکه معنی این خبر دادن است از حال نفس خود یعنی
حال من اینست و غیرت و غضب من درین مقام باین مرتبه است چه کار کنم حکم شرع همین است که فرمودید

ومقصود آن حضرت صلی الله علیه وسلم از قوله اسمعوا الی سید کم الخ مدح این صفت است و
اشاره بانکه غیرت از صفات کرام وعادات سادات است اگرچه بحکم شرع درینجا دیگر است و درین
اعتذار سعد بهست از سعد ودرین قول از وی نه آنکه این تقریر یا اثبات اوست بمچنین است نزد من وقت
ومکن است که در وجه توفیق گفته آید که حدیث مذکور محمول است بر معنی که ممانعت او علیه السلام
از قتل کسی است که از جا بر از وی متوقع ومظنون باشد وفتوای فقها بقتل کسی که از جا بر از وی مظنون
نباشد والله اعلم بالصواب ودر در مختار گفته ویعزر بکل مرتکب کبیرة وموذی مسلم بغیر
حق بقول او فعل ولو بغمز العین انتهی ودر شمنی میگوید که از ابی یوسف مرویست که بیشی وکمی
تعزیر وابسته بیشی وکمی جرم است انتهی ودر شرح ملا عصام بر مختصر وقایه گفته که آنچه گفته اند که اقل
تعزیر سه دره اند این وهمی است که در وی زنند وگرنه می باشد تعزیر گاهی بحبس وگاهی بلطمه وگاهی بگوشمال
وگاهی بدرشتی کلام وگاهی بنگاه ترش روی ودر حواشی شیخ الاسلام است که گاهی بسوختن خانه خمار
وبدر کردن از بلده وبقتل برای سیاست در حق امام مبتدعین مثلا انتهی ونیز همچنین است در برجندی
شرح مختصر وقایه وچلپی در اول کتاب الحدود نوشته که تقدیر تعزیر در کتاب وسنت نیست بلکه
آن مفوض برای امام وقاضی است انتهی تمرتاشی از سرخسی آورده که در تعزیر چیزی مقدر ومقرر نیست
بلکه تعزیر مفوض برای قاضی وامام است زیرا که مقصود از آن زجر وتوبیخ است واحوال مردم درینا
امر مختلف می باشد زیرا که بعضی از آنها بنصیحت منزجر میشوند ودر بعضی حاجت بطمانچه می افتد ودر
بعضی بزد وکوب ودر بعضی بحبس وقید در شافی می آرد که تعزیر بر سه مراتب دارد وتعزیر اشراف الاشراف
که آن علما وعلویه اند باعلام بود چنانچه قاضی بانکس گوید که مرا خبر رسیده است که تو چنین وچنین کار
کردی یا میکنی پس آنکس بهمین قدر منزجر میگردد واز آن کار باز می ماند وتعزیر بعض شرفا باعلام وبردن
بسوی باب قاضی وخصومت کردن در آن امر وتعزیر اوساط که مردم بازاری اند بجر وحبس وتعزیر
خسیسان با هر دو یا ان با مور مذکوره وبضرب می بود در بحر الرائق وفتح القدیر ست تعزیر ودر آنچه مشروع است
نزد حنفیه واجب است وقتیکه ببیند آنرا امام وهمین گفته است مالک واحمد شافعی رحمه الله میگوید

که واجب نیست و دلیل حنفیه آنست که تعزیر زاجر شرع ست پس واجب باشد مانند حد شمنی

قسم دوم تعزیر بالمال ست پس علما را درین اختلاف ست بعض میگویند که تعزیر بالمال جایز

نیست و بعضی گویند جایز ست در فتح القدیر ست که تعزیر بالمال نزد ابی حنیفه و محمد و باقی ائمه

جایز نیست و از ابی یوسف رحمه الله تعالی مرویست که سلطان را تعزیر باخذ مال جایز است انتهی

و در برهان شرح مواهب الرحمن میگوید و عن ابی یوسف ان التعزیر باخذ المال

یجوز للسلطان و همچنین ست در در المختار وغیره و در رد المحتار حاشیه در المختار می گوید که همچنین

است در معراج و ظاهرش آنست که این روایت ضعیفه است از ابی یوسف و در شرنبلالیه گفته که

لایفتی بهذا لما فیه من تسلیط الظلمة علی اخذ مال الناس فیاکلونه و همچنین ست

در شرح وهبانیه از ابن وهبان انتهی و در فتح القدیر از خلاصه ذکر کرده که سمعت من ثقة

ان التعزیر باخذ المال ان رای القاضی ذلك او الوالی جاز انتهی و در بحر میگوید که ذکر

نکرده است محمد تعزیر را باخذ مال و اگر ببیند قاضی یا والی تعزیر را باخذ مال پس آن جایز ست و از

همین ست که کسی که حاضر بجماعت نشود او را تعزیر کردن باخذ مال جایز ست و معنی تعزیر بالمال بر قول

مجوزانش آنست که بستانند چیزی از مال و باز دارد از و تا منزجر و تائب گردد و از ان کار منکر باز ماند

پس تر آن مال را باو واپس دهد نه آنکه حاکم آن مال را برای خود و یا برای بیت المال بستاند چنانکه

ظالمان توهم کرده اند زیرا که برای هیچکس گرفتن مال مسلمان بلا وجه شرعی جایز نیست و در مجتبی

کیفیت اخذ مال را ذکر نکرده لیکن من چنان میدانم که مالش گرفته بحفاظت خود محفوظ دارد و چون

از توبه کردنش مایوس گردد آنگاه جائیکه مناسب داند آن مال را صرف کند و در شرح آثار ست

که تعزیر بالمال در ابتدا اسلام جایز بود و پس منسوخ شد حاصل آنکه مذهب عدم تعزیر بالمال است

انتهی و در نهایه جزری و فتح الودود حاشیه ابوداود ست که امام شافعی رح میگوید که عقوبة باخذ مال

در صدر اسلام بود و پس تر منسوخ شد انتهی لیکن آنچه برین وارد است از نیل الاوطار نقل کرده خواهد شد

و بر همین مبنی است اختلاف محدثین و فقها در عقوبة بالمال کردن غلول کننده و تفصیل این اجمال

بیان اختلاف در جواز تعزیر بالمال

فائده اختلاف محدثین و فقها در عقوبة بالمال غلول کننده و بیان دلائل هر دو فریق

اگرچه علما را بعد اتفاق بر لزوم عقوبت نفس غلول کننده در عقوبت بالمال کردنش اختلاف است که آیا
متاع غلول کننده در غنیمت سوخته شود یا نه بعضی از ایشان مانند حسن بصری و امام احمد و اسحاق
نظر بظاهر حدیث در حق احراق رحل چنانچه بخواهد آمد گفته اند که سوخته شود متاع غلول کننده و سوای حیوان
و مصحف و آنچه خیانت کرده است آنرا زیرا که مالی که بخیانت گرفته است حق غانمانست بایشان
داده شود و اگر هلاک کند تاوان قیمت آن برو لازم شود و تابع اند ایشانرا جماعتی از علما و اوزاعی
گفته که مسجد و کاغذ او هم سوخته شود نه دابه و نفقه و سلاح او و ثیابیکه پوشیده باشد و بعضی
میگویند که متاعش نسوزند لیکن برین بدکاری او را تعزیر کنند و همین رفته است مالک و شافعی
و اصحاب ابو حنیفه و حمل کرده اند حدیث احراق رحل را بر زجر و توبیخ نه ایجاب و اکثری میگویند که بر غلول کننده
عقوبت جانی باید کرد نه مالی کذا فی حاشیه سید بر مشکات و مرقات و نیل الاوطار و فتح الباری
و در رحمة الامه فی اختلاف الائمه میگوید که اتفاق کرده اند برین که غلول کننده را قبل از جمع کردن
مال غنیمت و قسمت او دران مال حقی بود دستش قطع نکنند و اختلاف کرده اند درین که اگر او را دران
مال حقی نباشد آیا متاع او سوخته شود یا نه و از سهم محروم کرده شود یا نه امام احمد میگوید سوخته شود
متاع او که با وست سوای مصحف و حیوان و سوای آنچه پیاده است برای قتال مانند سلاح در دو روایتے
و در محروم کردن او از سهم دو روایت اند انتهی علی قاری در مرقات میگوید که ظاهر آنست
که حکم نفرمودن بعضی علما باحراق متاع غلول کننده در حق کسی است که مال غلول کرده را پیش امام
یا نایب آن بیارد و تائب شود و گفتگوی در احراق و عدم آن درباره کسی است که مال غلول
نزدش یافته شود و خود بخود پیش امام نیارد انتهی و ابن قیم رحمه الله تعالی در زاد المعاد فی هدی
خیر العباد رقم کرده که امر صلی الله علیه وسلم بتحریق متاع الغال وضربه و حرقه الخلیفتان الراشدان
بعده صلی الله علیه وسلم فقیل هذا منسوخ لسائر الاحادیث التی ذکرت فانه لم یجئ التحریق فی شیء
منها وقیل هو الصواب لان هذا من باب التعزیر و العقوبات الراجعة الی اجتهاد الائمة بحسب
المصلحة فانه حرق و ترک و کذلک خلفاؤه من بعده و نظیر هذا قتل شارب الخمر فی الثالثة والرابعة

فلیس بجد فلا منسوخ وانما هو تعزیر یتعلق باجتهاد الائمة آمر فرمود نبی صلی الله علیه وسلم
بسوختن متاع غلول کننده وزدن آن وسوختند آنرا هر دو خلیفه راشدین یعنی شیخین
بعد آنحضرت صلی الله علیه وسلم پس گفته شده است که این منسوخ است برای ورود احادیثی
که ذکر کرده شده اند زیرا که نیامده است تحریق در چیزی از آنها وبعضی گفته اند که صواب این ست
زیرا که این از قبیل تعزیر وعقوبات ست که راجع اند بسوی اجتهاد وصوابدید امام بحسب مصلحت وقت
پس هر آینه سوخته وگذاشته است آنحضرت وهمچنین کرده اند خلفا او بعد از آنحضرت ونظیر این آنست
که گفته شده که خمر خوار در مرتبه سوم وچهارم پس حد زده نشود پس منسوخ نباشد بجز این نیست که
آن تعزیر وقرار داد امر سیت که متعلق ست باجتهاد امام وقت انتهی ومجد الدین فیروزآبادی
رحمه الله تعالی در سفر السعادت میگوید وکان یشدد فی امر الغلول والخیانة تشدیدا عظیما ویقول
هو نار وعار وشنار علی اهله الی یوم القیمة وفعل شخص قام باحراق ما اختانه وکذلک فعل ابو بکر
وعمر وهذا من باب التعزیر بالمال ودر فارسی سفر السعادت در ترجمه این عبارت نوشته که
غلول وخیانت از غنیمت تاکید وتشدید عظیم می فرمود ومیگفت که آن آتش وعار وقباحت ست
بر اهل آن تا روز قیامت وکسی که غلول کرده بود فرمود که کالاهای ویرا با آتش بسوزند وابو بکر وعمر
همچنین کردند واین از باب تعزیر مالی ست انتهی ودر در مختار در باب کفالة از طرسوسی ذکر کرده
که سلطان را مصادره کردن بر ارباب اموال جایز نیست مگر بر عاملان بیت المال واستدلال
کرده است بانکه مصادره کرد عمر رضی الله تعالی عنه برای ابی هریره رضی الله عنه وقتیکه عامل کرد او را
بر بحرین بعد از ان معزول ساخت ودیگر فت از وی دوازده هزار انتهی کما سیاتی انشاء الله
تعالی ودر رد المحتار حاشیه در مختار در تحت قول مذکور میگوید که مراد مصنف از عاملان
بیت المال کسانی اند که بران مقرر باشند وخیانت کنند در اموال بیت المال وهمچنین حکم
است برای کاتبان ومنشیان از اهل دفتر وغیره وقتیکه توسع کنند در اموال وتعمیر مکانات زیرا که
این دلیل خیانت ایشان ست وملحق اند بانان کاتبان ووزیران اوقاف ومانند آن وقتیکه

توسع کنند در اموال و ظاهر شود از ایشان لهو و بازی و تعمیر مکانات عالیه پس گرفتن مال و معزول
کردن آنان جایز است پس اگر خیانت آنان در وقت معین شناخته شود آن مال را در ان
داخل باید کرد ورنه در بیت المال باید نهاد و بعد ازین تقریر در رد المحتار و طحطاوی از سید حموی
نقل میکند که روایة مصادره کردن از قبیل ست که این را دانسته شود لیکن مخفی باید داشت و
باین فتوی نباید داد زیرا که بدین فتوی دادن ذریعه امر ناجایز خواهد شد برای حکام زمان ما
و بر مردمان مصادره خواهند کرد و بسوی اوقاف و بیت المال رد نخواهند کرد بلکه آن مال
در کارهاے نالائق صرف خواهند نمود انتهی بعد از نقل این قول سید حموی صاحب رد المحتار
و طحطاوی میگویند و الفاضل لذلک عمرو ابن عمر پس پوشیده چگونه باید داشت انتهی
خلاصة المرام آنکه از ماسبق واضح است که علما را بعد اتفاق بر مشروعیة تعزیر بغیر المال در جواز
و عدم جواز تعزیر بالمال اختلاف است بعضی میگویند که تعزیر بالمال جایز نیست و بعضی گویند جایز
است و درین مختصر متمسکات فریقین نگاشته میشود تا نقاب از چهرهٔ مقصود برخیزد و راجح از مرجوح
و ضعیف از قوی بر طالب حق هویدا و منکشف گردد اقول بالله التوفیق انه تعیین تمیز فریق
باید دانست که کسانیکه تعزیر بالمال را جایز نمیدارند متمسکات ایشان یکے آنست که فرمود
حق تعالے ولا تاکلوا اموالکم بینکم بالباطل الا ان تکون تجارة دوم قوله تعالے
ولا تاکلوا اموالکم بینکم بالباطل و تدلوا بها الی الحکام لتاکلوا فریقا من اموال الناس
بالاثم و انتم تعلمون سوم آنکه فرمود آنحضرت صلی الله علیه و سلم در حجة الوداع که ان دماءکم
و اموالکم و اعراضکم علیکم حرام چهارم آنکه فرمود علیه الصلوة و السلام لا یحل مال
امرء مسلم الا بطیبة من نفسه نیل الاوطار و بحر الرائق و اما کسانیکه تعزیر بالمال را جایز
میدارند پس از استدلالات آنان اول آنکه ابو داود و نسائی و احمد از بهز بن حکیم روایة کرده
که فرمود رسول الله صلی الله علیه و سلم فی کل سائمة ابل فی اربعین بنت لبون لا یفرق
ابل عن حسابها من اعطاها موتجرا فله اجرها و من منعها فانا آخذوها

وشطر ماله عزمة من عزمات ربنا عز وجل ليس لآل محمد منها شیء ای در
هر چرنده شتران در چهل بنت لبون ست یعنی از سر چهل شتر که چرنده در چراگاه بوند و برای بار
برداری نباشند بنت لبون گرفته شود جدا کرده نشود اشتری از حساب آنها یعنی جدا نکند
یکی از شیرکان ملک خود را از ملک صاحب خود هر کسیکه از ان هر دو بدهد آنرا در حالیکه طلبکار
اجر است پس برای اوست اجر آن و کسیکه منع نماید و باز ماند از دادن زکوة پس هر آئینه ما گیرنده ایم
آنرا و نصف مال او را از روی عقوبة از عقوبات اللہ عز وجل نیست برای آل محمد از ان چیزی
و دانستنی است که در لفظ انا آخذوها وشطر ماله محدثین را مقال است حربی میگوید که راوی
در روایة لفظ وشطر ماله که بفتح شین معجمه وسکون طاء مهمله روایة کرده غلط کرده است بلکه صحیح
وشطر ماله بضم شین قرشت وتشدید طاء مهمله مکسوره وفتح رای مهمله است بنا بر صیغه ماضی مجهول یعنی
گردانیده شود مال او دو نیم و بعد ازان گیرنده را اختیار داده شود تا نیمه بهتر را بستاند برای عقوبة
کردنش بر منع زکوة لیکن آنچه بروی لازم نیست از وی گرفته شود در زکوة و خطابی درباره این
قول حربی میگوید که من این تقریر را نمی شناسم که چه معنی دارد و بعضی گفته اند که معنیش چنین است
که حق زکوة از و گذاشته نشود بلکه تمام و کمال گرفته شود اگرچه شطری از مال او تلف شود چنانچه
مثلا مردی را هزار گوسفند بودند و همه تلف شدند و بست گوسفند باقی ماند در زکوة هزار گوسفند
ده گوسفند از وی گیرند که نیمه گوسفندهای باقی مانده است و این هم بعید است زیرا که لفظ حدیث انا
آخذوها وشطر ماله وارد است و نفرموده است انا آخذو شطر ماله و در فتح الودود حاشیه ابوداود
میگوید که نزد اکثر عقوبة بالمال در احادیث و اخبار بسیار وارد اند و امام احمد بن حنبل هم بدین
عمل نموده و مذهب عامه فقها آنست که بر تلف کننده زیاده از مثل یا از قیمت واجب نیست انتهی
منهایه و فتح الودود و شوکانی در نیل الاوطار میگوید که در قوله فانا آخذوها وشطر ماله استدلال است
بر آنکه امام را میرسد که زکوة را قهراً و جبراً بستاند اگرچه صاحب مال بدان راضی نباشد و بر آنکه ولایت
قبض زکوة بسوی امام است و همین گفته است امام مالک و ابوحنیفه و اصحاب او و در قوله شطر ماله

ای اجعی مال او واستدلال کرده شده است باین قول بر جواز عقوبة بالمال که امام را عقوبة
باخذ مال جایز است و همین رفته است شافعی در قول قدیم و همین حدیث استدلال کرده پس تر
ازین قول رجوع کرده و گفته که عقوبة باخذ مال در صدر اسلام بود پس منسوخ شد و چنین گفته اند
اکثر شافعیه و بیهقی در تلخیص میگوید که نووی این قول شافعی را تعقب کرده و گفته کسی که دعوی
میکند که عقوبة باخذ مال در ابتداء اسلام بود دعویش بثبوت نه پیوسته و نه معروف شده
و دعوی نسخ با جهل تاریخ مقبول نیست و حال آنکه طحاوی و غزالی بر نسخ عقوبة بالمال اجماع نقل
کرده اند و صاحب منور النهار از نووی ذکر کرده که او یعنی نووی هم مانند طحاوی و غزالی
بر نسخ عقوبة بالمال اجماع نقل کرده و این مخالف آنست که ما از و بالا نقل کرده ایم که دعوی نسخ
بثبوت نه پیوسته پس این مقام نظر و تامل است و شافعی زعم کرده که ناسخش حدیث ناقه براء رضی الله
عنه است زیرا که آنحضرت صلی الله علیه وسلم در باره ناقه براء رضی الله عنه حکم کرده بضمان آنچه که نقصان
کرده بود و منقول نشده است که دران قصه آنحضرت صلی الله علیه وسلم تاوان مضاعف کرده
باشد چنانچه امام مالک و ابو داود و ابن ماجه از حرام بن سعد بن محیصه روایت کرده اند که ان
ناقة البراء بن عازب دخلت حائطا فافسدت فقضى رسول الله صلى الله عليه
وسلم ان على اهل الحوائط حفظها بالنهار وان ما افسدت المواشي بالليل
ضامن على اهلها شوکانی در نیل الاوطار گفته که ترک او علیه الصلوة والسلام اخذ بالمال را
درین قضیه مستلزم ترک مطلق نیست و بر عدم جواز عقوبة بالمال و نسخ آن حجت نمی تواند شد بهر آیینه
رفته است بسوی معاقبة بالمال امام یحیی و هدویه گفته اند که نمیدانیم در جواز عقوبة باخذ مال
خلافی در اهل بیت انتهی باید دانست که این حدیث بهز بن حکیم را حاکم و بیهقی هم اخراج کرده اند
و یحیی ابن معین گفته که این حدیث صحیح است وقتیکه باشد از غیر بهز و اختلاف کرده اند در بهز
بخاری میگوید که او مختلف فیه است و ابو حاتم میگوید که باو حجت گرفته نشود و از شافعی رضی الله
تعالی مرویست که حدیث بهز حجت نیست و این حدیث را اهل علم ثابت نمیدانند و امام احمد

ازان منع کرده پس ازو باز نمانید و بترسید از خداوند تعالی در اطاعت دیگران
و نیز خداوند تعالی فرموده است من یطع الرسول فقد اطاع الله پس
فرمان برداری رسول ضمن فرمانبرداری خداوند تعالی است پس این هر دو
کریمه نیز بالاجمال از دلائل اثبات اشاره اند انتهی کلام علی قاری پس حجت
برپا کردن بر عدم اشاره سبابه گویا مقابله بنصوص است و من حیث که
موسس است مقابله نصوص او را ممکن نیست خلاصه آنکه استدلال کردن بر عدم
ثبوت اشاره بمنزله نسج عنکبوت است و هو کما ترى کما قال تعالى ان اوهن
البیوت لبیت العنکبوت **فصل دوم** در بیان آن روایات فقهیه
که دلالت میکنند بر ثبوت اشارت در منیة المصلی آورده که اشارت کند بسبابه
وقتیکه بخواند شهادتین پرسند و در واقعات آورده اشاره نکند والاول هو المختار
پس اگر اشاره کند بانگشت عقد کند خنصر و بنصر را و حلقه کند انگشت میانه را
بانگشت نر انتهی و در تکمیل شرح منیه آورده که همین صحیح است زیرا که امام محمد
در کتاب محیط از رسول خدا صلی الله علیه وسلم حدیث روایت نموده که آنحضرت
علیه السلام اشاره میکرد بانگشت خود پس فعل میکنم آنچه فعل کرده است
نبی علیه السلام و صنع میکنم آنچه صنع کرده است رسول خدا صلی الله علیه وسلم
و این است قول من و قول امام ابوحنیفه رح انتهی و همچنین مرویست از امام
ابی یوسف در امالی و زاهدی گفته چون که متفق شدند روایات از جمیع اصحاب ما
بر سنت بودن اشاره و همچنین از کوفیین و مدنیین و کثیر شد در آن ورود اخبار
و آثار پس عمل کردن بران اولی است و همچنین از فقیه ابوجعفر هندوانی
حکایت کرده شده است انتهی ملخصا و در خزانة الاکمل آورده که شافعیه رفع میکنند
انگشت را وقت رسیدن بهمزه الا احد و قصد میکنند ازان توحید و اخلاص را

بوقت کلمهٔ اثبات و دربن امر حدیث از آنحضرت علیه السلام روایت میکنند
که بود آنحضرت که اشاره می کرد بآن برای توحید ذکر کرده است این را امام
و شمس الائمه حلوانی گفته قائم کند انگشت خود را وقت خواندن لا اله و بنهد
بوقت الا الله تا که استادن مانند نفی و نهادن مانند اثبات گردد و من میگویم
که این حسن است **وجواب** از حدیث مذکور این است که در سند او مرد مجهول است
علاوه این که حدیث مر ما ذکره الشافعیه دلالت نمیکند بلکه حدیث دال است بر آنچه
که حلوانی ذکر نموده زیرا که توحید مرکب است از نفی و اثبات پس رفعش اشارت
است بیک جانب توحید که عبارت از نفی الوهیت است از غیر الله و وضعش اشارت
بجانب دیگر که اثبات الوهیت است مر خدای عز وجل را تنها و را پس واقع
می شود بآن اشارت بسوی مجموع توحید بخلاف قول شافعیه که درو اشارت است
بشق دوم از آن پس نهادن سبابه از فائده و منفعت خالی خواهد شد با وجود یکه
این خلاف ظاهر است زیرا که معروف و متعارف در دلالت بطریق اشارت است
که برداشتن انگشت دال بر نفی و نهادن او دال بر اثبات است و بعض شافعیه
گفته مسنون است که سبابه را در حالت اشاره کردن منحنی گرداند و درین مالک
بن نمیر روایت میکند که قال رأیت رسول الله صلی الله علیه وسلم
واضعا ذراعه الیمنی علی فخذه الیمنی رافعا اصبعه السبابة قد
حناها شیئا اخرجه ابو داؤد ترجمه این بالا نوشته شد و لکن این حدیث
مصرح نیست بر مطلوب شان احتمال است که دیدن او مر سبابه آنحضرت علیه السلام
در حالت اماله برای نهادن او باشد بعد از برداشتن آن بلکه ظاهر همین است انتهی
ملخصا و در صغیری بعد ازین قول صاحب منیة المصلی که بنهد هر دو دست خود را
بهر دو ران خود و کشاده دارد انگشتان خود را آورده که این نزد یاران مینی حنفیه است

ونزد شافعیه بسط کند انگشتان دست چپ را و قبض کند انگشتان دست راست را
غیر از انگشت مسبحه آیا اشاره کند بمسبحه وقت خواندن شهادتین یا نه شارحین هدایه تصحیح
کرده اند که اشاره کند کذا فی الملتقط وغیره وصفت اشارت آنست که حلقه کند نزد شهادت
انگشت نر و میانه را از دست راست و قبض کند خنصر و بنصر را و اشاره کند بمسبحه
و عقد پنجاه و سه را باین طریق که قبض کند انگشت میانه و بنصر و خنصر را و بنهد سر انگشت
نر را بر طرف مفصل اوسط انگشت میانه و بالا کند انگشت سبابه نزد یک نفی و بنهد وی را
نزد اثبات و مکروه است اشاره کردن بهر دو مسبحه انتهی صغیری و کذا فی المستملی
لما روی الترمذی والنسائی عن ابی هریرة ان رجلا کان یدعو باصبعیه فقال رسول الله
صلی الله تعالی علیه وآله وسلم احّد احّد انتهی کلامه و همچنین زیلعی در شرح الکنز کیفیت
مذکوره اشاره را از امام محمد و امام یوسف و امام ابو حنیفه رحمة الله علیهم نقل نموده
و همچنین در حلبی صورت تحلیق بیان نموده و حلبی از تحفه نقل کرده که اشارت صحیح
اقوال مستحب است و در بحر الرائق از فتح القدیر نقل کرده که اشاره نکردن مخالف روایت
و درایت است و از مجتبی نقل نموده که روایات همه اصحاب ما متفق اند بر سنیت بودن
اشاره و همچنین از کوفیین و مدنیین و کثیر شدند آثار و اخبار در این امر پس عمل کردن
باشاره اولی است و همچنین علما کثیر قائل اند بسنت بودن اشاره و منقول
بودن آن از ائمه ثلثه و بکیفیت مذکوره مثل صاحب جامع الرموز و برجندی
وابو المکارم و شمنی و ملا الیاس شارح مختصر الوقایه و شارح وقایة الروایات و صاحب
مجمع الانهر شرح ملتقی الابحر و ابن الهمام صاحب فتح القدیر و مختارات النوازل و
شرح النقایه و در کفایه مذکور است که امام محمد رح در غیر روایت اصول گفته
حدثنا عن النبی صلی الله تعالی علیه وآله وسلم فی الاشارة باز گفته که این قول
من و قول امام ابو حنیفه رح است و از فقیه ابی جعفر حکایت است که گفت عقد کند

خنصر و بنصر را و حلقه کند انگشت میانه با انگشت ابهام و اشاره کند بسبابه خود وانا امام
یوسف در امالی او ست که روایت کرده شده است اشاره از نبی علیه السلام و تفسیر
کرده است بآنچه که تفسیر کرد ابو جعفر و غیر او از اصحاب ما یعنی حنفیه گفته اند که اشاره
کند به پنجاه و سه باز گفته که اشاره کردن بسبابه روایت است از ابی حنیفه رح و از
امام حلوانی مروی ست که استاده کند انگشت خود را نزدیک قول لا اله و بنهد نزد
قول الا الله تا که برداشتن مانند نفی و نهادن مانند اثبات گردد و بعض گفته که
برداشتن سبابه نزد امام ابو حنیفه و امام محمد و امام شافعی رحمه الله علیهم سنت ست
انتهی مع الاختصار و در عنایه حاشیه هدایه نیز کیفیت اشاره چنانچه در کفایه مذکور است
بیان نموده و در ارکان اربعه که از تالیفات بحر العلوم ست تفصیل کیفیت معه
دلیل موجود ست باز گفته که اشارت ثابت ست از ائمه هیچ کس را از اصحاب ابو حنیفه
در ان خلاف نیست و متاخرین از مشائخ ماوراء النهر چون در عبارت مبسوط
بسط انگشتان معاینه نمودند و بسط انگشتان منافی قبض و تحلیق ست مضطرب گشتند
بعض از ایشان گمان کردند که در این مسئله دو روایت ست در یک روایت
اشاره مع القبض و التحلیق و در دیگر بسط انگشتان آمده و زعم کردند که آنچه منافی
بسط باشد مکروه ست پس در یک روایت گفتند اشاره کردن مکروه است در
روایت دیگر گفتند مکروه نیست بلکه مندوب است و مختار نزد صاحب هدایه و شمس الائمه
عدم کراهیت ست و بعض تشدد کرده بکراهیت بلکه بحرمت اشاره فتوی دادند
لجهلهم بمعانی الموطا و الامالی و محققین از مشائخ گفته که در اشاره دو روایت نیست بلکه
اشاره از ائمه ما قطعا ثابت و متحقق است و نیست در مبسوط انکه در تمام تشهد انگشتان را
کشاده دارد بلکه در او ست که انگشت ها را کشاده دارد پس وقتیکه بشهادتین تلفظ
کند تحلیق کرده اشاره کند هذا هو الحق المختار و دلالت میکند برین روایت مسلم اشاره

وتحلیق امریست کہ ترک آن موجب اسامت است واین ست مذہب امامان ما
بغیر خلاف باز اشاره کردن بر وجه مذکور مذہب ماست و امام شافعی رحمہ اللہ
گفتہ عقد کند عقد ثلث بخنصر وبنصر و وسطے وعقد کند خمسین را با بہام یعنی انگشت نر
واشاره کند بسبابہ لما روی عن ابن عمر قال کان رسول اللہ صلی اللہ علیہ
وسلم اذا قعد فی التشہد وضع یده الیسرے علی رکبتہ الیسری ویده
الیمنی علی رکبتہ الیمنی وعقد ثلث وخمسین واشار بالسبابۃ
رواه مسلم ظاہر این ست کہ رسول خدا صلی اللہ علیہ وسلم گاه عقد
پنجاه وسہ کرده وگاه تحلیق واشاره فرموده پس ہر کدام ازین دو فعل کہ مصلے
ادا کند سنت را ادا کرد وازین دو امر ہر کدام را کہ اختیار نماید جائز ست
انتہی عبارت ارکان معہ حذف بعض عباراتہ در فتاوی جواہر اخلاطے
آورده برداشتن سبابہ دست راست در تشہد نزد قول اشہد ان لا الہ
الا اللہ نزد طرفین ونزد محمد ابن ادریس سنت ست انتہی اگر کسے گوید کہ در
بعض کتب اشاره را مستحب گفتہ چنانچہ مذکور شد ودر حسب المفتین او را
حسن گفتہ ودر اکثر کتب بران اطلاق سنت نموده تطبیقش چگونہ باشد
جوابش آنکہ مراد از سنت غیر موکده است پس احسن یا مستحب منافاتے ندارد
کذا فی چلپی وہمچنین در نور الایضاح وشرح او مراقی الفلاح وحاشیہ
طحطاوی علی مراقی الفلاح وخزانۃ الروایات وفتاوی عالمگیری وفتاوے
خانیہ وملتقط ہر یک باشاره کردن تصریح نموده بعضی بر سنت بودن آن
وبعض بر استحباب وصاحب در مختار گفتہ معتمد ہمین ست ونیز شارحین آن را
تصحیح نموده اند خصوصاً متاخرین مانند کمال وحلبی وبہنسی وباقانی وشیخ الاسلام
وغیر ہم کہ آنحضرت علیہ السلام اشاره کرده است وتسبیت کرده اند فقہا

این را یعنی اشاره را بسوی امام محمد و امام اعظم رح بلکه در متن و در البحار شرح

او غرر الاذکار گفته مفتی به نزد ما یان همین ست که اشاره کند در حالیکه گسترانیده

باشد همه انگشتان خود را و در شرح منلا الیاز برهان آورده که صحیح این ست که

اشاره کند بسبحه خود تنها و بردارد او را وقت نفی و بنهد او را وقت اثبات

و گفته که بقید صحیح احتراز کرده ام ازان که بعضے گفته اند که اشاره نکند زیرا که عدم

اشاره خلاف روایت و درایت ست و بقید بسبحه احتراز کرده ام ازان که گفته

شده است که عقد کند غرض یک اشاره انتهی و در رد المحتار حاشیه در مختار

در ذیل این قول که اشاره را منسوب بمحمد و امام اعظم رح کرده اند گفته که

همچنین مرویست از ابی یوسف در امالی چنانچه خواهد آمد و همین منقول ست

از ائمه ثلاثه و در قول در رالبحار و شرح او تصریح است باینکه آنچه شارحین ابن

تصحیح کرده اند که اشاره کند بسبحه مفتی به ست لکن صواب آنکه مراد این قول ست او

که کشاده دارد همه انگشتان خود را زیرا که این مخالف ست بانچه در رد البحار

و شرح او دیده ام و تصریح عبارت در رالبحار این ست عقد نکند پنجاه بهر را و نه اشاره

کند و عبارت غرر الاذکار این ست ولا تعقد باصبعه ثلاثة وخمسين

چنانچه امام احمد عقد کرده موافق امام شافعی در یک قول از اقوال او و نه ما یان

اشاره میکنیم بسبابه در وقت تهلیل بلکه کشاده میداریم انگشتان را و مفتی به

نزد مایان خلاف او ست یعنی خلاف عدم اشاره و آن اشاره است

بر کیفیت عقد سه و پنجاه چنانچه امام شافعی و امام احمد گفته اند و در محیط آورده

که اشاره سنت ست بردارد سبابه را در حین نفی و بنهد او را در وقت اثبات

و این قول ابی حنیفه و محمد ست و درین آثار و اخبار بسیار وارد اند پس عمل کردن

بر آن اولی است پس این تصریح است بر اینکه مفتی به اشاره کردن بسبحه است

با عقد انامل بر کیفیت مذکوره بغیر از بسط سبابه زیرا که در صورت بسط انزو بالا
اشاره نیست ازین جهت در منیة المصلی گفته اگر اشاره کند عقد کند خنصر و بنصر
و وسطی را با ابهام حلقه کند و سبابه را استاده کند و در صغیری گفته آیا هست
اشاره کردن وقت خواندن شهادت نزد بایان و درین اختلاف ست
در خلاصه و بزازیه ست که اشاره نکند و در شرح هدایه تصحیح کرده که اشاره
کند همچنین در ملتقط و غیره و صورت اشاره این ست که انگشت نر و میانه را
از دست راست حلقه کرده خنصر و بنصر را قبض نماید و اشاره کند یا عقد
کند پنجاه و سه را باین طور که قبض نماید وسطی و خنصر و بنصر را و بنهد سر انگشت
نر را بر کناره پیوند اوسط انگشت میانه و بردارد سبابه را وقت نفی
و بنهد وقت اثبات و در شرح کبیری گفته قبض کند انگشتان را وقت اشاره
و همچنین مرویست از امام محمد در کیفیت اشاره و همچنین مرویست از امام ابی یوسف
در امالی او و در قهستانی آورده مرویست از جمیع اصحاب بایان که اشاره سنت
است پس حلقه کند انگشت نر و انگشت میانه را از دست راست بحالیکه
چسپیده باشد سر او با سر او و اشاره کند بانگشت سبابه این اقوال مذکوره
صریح اند درین که اشاره مسنون ست بکیفیت مخصوصه که آن عقد و تحلیق ست
واما روایت بسط انگشتان پس درو هرگز اشاره متحقق نمیشود ازین جهت
در فتح القدیر گفت در صحیح مسلم ست که بود رسول الله صلی الله علیه وسلم وقتیکه
می نشست در نماز می نهاد دست راست خود را بر ران راست خود و قبض
میکرد انگشتان خود را همه و اشاره میکرد بانگشتی که نزدیک ست بانر
انگشت و می نهاد کف چپ خود را بر ران چپ خود و شکی نیست که نهادن
کف مع قبض انگشتان حقیقة متحقق نمیشود پس مراد نهادن کف است

پستر قبض کردن انگشتان هنگام اشاره و همین مرویست از محمد رح در کیفیت
اشاره چنانکه گفته یقبض خنصره والتی تلیهما ویحلق الوسطی والابهام
ویقیم المسبحة وهمچنین مرویست از ابی یوسف رح در امالی و این فرع تصحیح
اشاره است و از بسیاری مشایخ مرویست که اشاره نکنند و این خلاف روایت
و درایت است و از محمد مرویست که آنچه ذکر کرده است از کیفیت اشاره
آن قول ابی حنیفه است الخ انتهی پس نیست ما را قول کردن باشاره بغیر از
تحلیق و از نجهت تفسیر کرده شده است اشاره بکیفیت مذکوره در اکثر کتب
مانند بدایع و نهایه و معراج الدرایه و ذخیره و ظهیریه و فتح القدیر و هر دو شرح
منیة المصلی و جامع الرموز للقهستانی و حلیه و نهریه و شرح ملتقی للبهنسی منسوبا
الی شرح النقایه و هر دو شرح درر و غیر از ان چنانچه ذکر کردم عبارات آن در
رساله که مسمی کرده ام او را برفع التردد فی عقد الاصابع عند التشهد و در او نوشتم
که نیست برای مایان غیر از دو قول اول آنکه مشهور است در مذهب از بسط
انگشتان بدون اشاره کردن دوم بسط انگشتان تا وقت خواندن شهادت
پس عقد کردن وقت شهادت و برداشتن سبابه را وقت نفی و نهادن
او را وقت اثبات و همین است آنچه متاخرین بر آن اعتماد کرده اند برای
ثبوت آن از نبی علیه السلام باحادیث صحیح و بسبب صحت نقل او از ائمه ثلاثه
و از نجهت در فتح القدیر درباره قول اول گفته که آن خلاف درایت و روایت
است کما مر انتهی لکن آنچه که عوام الناس در هر زمانه بر آن بنا از اشاره
کردن معه بسط انگشتان بدون عقد اتها پس هیچ یکی را ندیده ام که بدان قائل
باشد سوای شارح یعنی صاحب در مختار که او اتباع شرنبلالی کرده و او از برهان
نقل کرده که از تصانیف علامه ابراهیم طرابلسی صاحب اسعاف است ابن اهل قرن

عاشرست د وقتی که کلام او معارض شد با کلام جمهور شارحین از متقدمین و
متاخرین عمل کردن بر قول جمهور علما اولی است نه بر آنچه که عوام جمهور بر آنند
پس برون کن نفس خود را از ظلمت تقلید و حیرت اوهام و استضیئی بمصباح التحقیق
فی هذا المقام فانه من مواهب المنعم الملک العلام انتهی کلام رد المحتار حاشیه مختار

فصل سوم در ذکر آن روایات فقهیه که دلالت میکنند بر عدم اشاره مع
جوابهای آن اعتراضات که بر صاحب خلاصه کیدانی که در باب محرمات
گفته والاشارة بالسبابة کاهل الحدیث وارد میشوند یعنی از محرمات است اشاره
کردن بانگشت سبابه مانند اشاره کردن آن جماعت که جمع کرده اند حدیث را
ملا علی قاری در رساله خود گفته که حکم کردن بحرمت اشاره از کیدانی خطاء عظیم
و جرم جسیم صادر شده منشاء آنش بجز جهل از قواعد اصول و مراتب فروع
چیزی دیگر نیست اگر حسن ظن باو و تاویل کلام او نه کرده آید البته کفر او صریح
وارتداد او صحیح خواهد بود آیا جائز است مر مومن را که حرام داند چیزی را که کرده باشد
آن را رسول خدا صلی الله علیه وسلم و نقل او قریب بتواتر رسیده باشد و منع
نماید جواز فعلی را که اکابر علما و فضلا بر آن بوده اند و حال آنکه امام اعظم و همام اقدم
فرموده حلال نیست کسی را که عمل نماید بقول من تا وقتیکه معلوم نکند ماخذ او از کتاب
و سنت و اجماع امت و قیاس جلی و امام شافعی رح فرموده هر وقت که بصحت
رسید حدیث بر خلاف قول من پس قول من بر دیوار زنید و عمل بر حدیث
صحیح نمائید چون این را معلوم کردی پس بدان که اگر از امام تصریح بر اشاره
کردن نه بودی هر آئینه بر متبعان و پیروان او از علماء کرام و عوام نیک انجام
متعین بودی عمل کردن بر آنچه بصحت پیوسته است از آن حضرت علیه
الصلوة والسلام و همچنین اگر بالفرض از امام نفی اشاره بثبوت می پیوستی

وصحت اشاره از صاحب بشارت بظهور رسیدی در آن هنگام ترجیح
دادن آن امر که از آن حضرت علیه السلام بصحت رسیده واجب و لازم
بودی پس چگونه عمل نه کرده شود بر آنچه که مطابق شده باشد نقل صریحه احادیث
صحیحه و روایات واضحه پس هر که انصاف نماید و تعصب از خاطر خویش دور سازد
خواهد فهمید که همین سبیل اهل دین و ارباب ملت و یقین از سلف تا خلف است
پس هر که ازین مسلک عدول نماید و ازین راه راست منحرف شود پس او
موصوف بوصف جهالت است اگرچه نزد مردم از اکابر باشد و واقع در ورطهٔ
هلاکت است انتهی و در منیة المصلی از واقعات نقل نموده که اشاره نکند
و در کبیری شرح منیه از خلاصه آورده که همین مختار است و در فتاوای کبیری گفته
که همین مفتی به است و نیز صاحب بحر الرائق از ولوالجی و تجنیس و صاحب مضمرات
از کبیری فتوی را بر عدم اشاره نقل نموده باین تعلیل معلل ساخته اند که در اشاره
کردن زیادتی رفع است که بآن احتیاج نیست پس باید که ترکش اولی باشد
زیرا که مبنی نماز بر آهستگی و وقار است لکن این تعلیل قابل اعتبار نیست کما قال
علی القاری که اگر ترکش اولی بودی هر آینه پیغمبر خدا صلی الله تعالی علیه و آله وسلم
آن را ترک فرمودی حال آنکه آن حضرت در اعلی مقام آهستگی و وقار بود و در
زیلعی مذکور است که اکثر مشایخ اشاره را مستحسن ندانسته اند و عینی از منیه آورده
که اشاره کردن مکروه است و قهستانی از زاهدی آورده که عدم اشاره ظاهر اصول
اصحاب ما است و فتوی هم برین است چنانچه در مضمرات و ولوالجی و خلاصه و غیر آن
موجود است و همچنین برجندی و ابو المکارم و شمنی و تنویر الابصار و در مختار و عنایه
و فتاوی جواهر اخلاطی و حسب المفتی و غیاثیه و خزانة المفتین و فتاوی عالمگیری
و ملتقط عدم اشاره را ذکر نموده اند و بعضی تصریح بکراهیت نموده و در بعض

وعلیه الفتوی گفته لکن کراهیت مقابل سنت وفتوی مقابل فتوی وصحیح
مقابل صحیح واصح مقابل اصح واجماع مقابل اجماع گم دید چنانچه از ما سبق واضح است
واحادیث واخبار صحیحه که دال بر ثبوت اشاره اند از معارض و مقابل صحیح وسالم
مانند ملا علی قاری گفته غایت عذر از بعض مشایخ در منع اشاره یا کراهیت آن
بحسن ظن ست برین که احادیث این باب بایشان نرسیده باشند و چونکه
وارد شد برایشان اختلاف فعل و ترک اشاره پس گمان بردند که ترکش اولی ست
بجهت قاعده مقرره که در اصل خود صحیح ست اگرچه بنسبت این مسئله صحیح نیست
وآن این ست که چون دلیل مبیح و محرم هر دو جمع شوند ترجیح جانب حرمت را داده
میشود واحتیاطا برای اجتناب نمودن از منهی عنه وشاید که ماخذ این قاعده این
قول نبوی ست که انچه منع کرده ام شما را از ان اجتناب نمائید وانچه که امر کرده ام
بآن بدان عمل بکنید چندانکه استطاعت دارید مگر معلوم ست که این مسئله که میدان
گفتگو داریم ازین قبیل نیست چراکه از شارع کدامی نص وارد نشده که بر نهی اشاره
دلالت کند بلکه ثبوت اشاره باصح روایات ثابت شده لیکن جاهل باخبار نبویه وآثار
مصطفویه چون دید که بعض مردمان موافق سنت اشاره میکنند وبعض ترک
میکنند بجهت جهل یا بجهت کسل وغفلت پس گفت که ترک آن اولی ست چراکه
این زیادتی در نماز ست بعد از ان دیگری آمد وگفت که این مکروه است بکراهت
تنزیهی مگر برین دلیلی بیان ننمود پس بعد ازان دیگری پیدا شد وگفت که این
حرام ست زیراکه کراهیت چون مطلق ذکر شود متبادر از و کراهیت تحریمی
میباشد ونیز مکروه نزد امام محمد رح حرام ست خصوصا در عبادات پس اهل
تقلید را عجیب حال است که دیدهٔ بصیرت ایشان چنان بند شد که سنت مشهوره را
از امور ممنوعه محرمه مقرر ساخته اند ببین تفاوت ره از کجاست تا بکجا باید دانست

که حرام چیزی ست که نهی آن بدلیل قطعی از کتاب وسنت ثابت شده باشد
واز قواعد مقررست که تحریم مباح حرام ست پس هر که گمان کرده شود بر آن سخنی
که سنت نبوی از رسول کریم صلی الله علیه وآله وسلم ثابت شده باشد حرام گوید
با وجه دیگر در موجب تکفیر کیدانی همین قدر کافیست که محدثین را که ستون ائمه دین اند
اهانت نموده واین اهانت ازین قول او کاهل الحدیث مفهوم می شود زیرا که این
قول مقتضے قلت ادب است که او مقتضی ست بسوی خاتمه زیرا که اهل کلام اهل
اهل الله واهل حدیث اهل رسول الله اند شاعری درین باب گفته اهل
الحدیث هم اهل النبی وان لم یصحبوا نفسه انفاسه صحبوا انتهی
کلام علی قاری رحمه الله تعالی باید دانست که ازین قول علی قاری رحمه الله تعالی
که در موجب تکفیر کیدانی همین قدر کافی ست الخ چنین نباید فهمید که قاری علیه الرحمه
حکم بتکفیر کیدانی نموده است زیرا که بالا گفته که اگر حسن ظن وتاویل کلام او نکرده آید
قوله کاهل الحدیث موجب کفرست صراحةً یعنی بظاهر کلام کیدانی منجر بکفر ست
لیکن بجهة حسن ظن در حق مومن که مامور به است از حکم بتکفیر او مرا مانع پس لا محاله
تاویل کلامش لازم آمد وهمچنین مراد از قوله در موجب تکفیر کیدانی همین قدر کافی ست
الخ آنست که بظاهر در موجب تکفیر او کافی ست یعنی در صورت عدم تاویل کلامش
کافی ست لیکن کلام او مؤول ست بدین تاویل که اطلاق حدیث بر مطلق گفتگو
نیز آمده چنانچه صاحب هدایه گفته ولا باس بان یصلی الی ظهر رجل قاعد یتحدث پس
احتمال ست که مراد کیدانی از اهل حدیث آن مردم باشند که در میان خود گفت گو
میکنند ویکدیگر دشنام میدهند وبانگشت سبابه بیکدیگر اشاره میکنند چنانچه عادت
عرب بود واز همین جهت سبابه را سبابه میگویند ومرادش آن جماعت نباشد
که حاصل شده است ایشان را علم بحدیث نبوی ونیز در علم کلام مسطور ست که مما امکن

کلام مومن را بر محملی که از و فساد لازم آید حمل نباید کرد و اگر چه قریب الفهم باشد
و اگر فرض کنیم که مرادش باهل الحدیث اهل علم حدیث ست یعنی مرادش
آن جماعت باشد که حاصل شده است ایشان را جمیع علم حدیث رسول الله
صلی الله تعالی علیه و آله وسلم تاهم حکم دادن بکفر او جایز نیست زیرا که احتمال ست
که احادیث اشاره او را نرسیده باشد چنانچه ملا علی قاری از جانب مانعین همین عذر
بیان نموده کما مر پس میدانی گمان کرده باشد که مبنی نماز بر سکون و وقار ست
و اشاره کردن و حرکت نمودن منافی اوست ازین جهت حکم داده باشد که اشاره
کردن حرام ست و اگر این هم تسلیم کرده شود که احادیث اشاره او را رسیده است
پس انکارش از اشاره مطلقه غیر مسلم چنانچه از عبارت او کاهل الحدیث مفهوم میشود
که اشاره کردن بران کیفیت که اهل حدیث اشاره میکنند آن حرام ست نه اشاره
مطلقه چه اگر مرادش این نبودی این قدر کافی بود او را که میگفت و الاشارة
بالسبابة پس قول او کاهل الحدیث محض تطویل بلا طایل میبود پس میدانی چون دید
که در کیفیت اشاره اختلاف کثیر ست و توجه انگشتان بسوی قبله نیز مندوب سنت
اولی و ارجح آن دید که انگشتان را گشاده نموده اشاره کند تا که عمل باشاره کردن
و توجه انگشتان بسوی قبله نمودن هر دو حاصل آید نه آنچنان که معمول اهل حدیث است
که خود را محدث تصور میکنند و در حقیقت محدث نباشند از عقد یا تحلیق که در او عمل بامر
واحد حاصل میشود و فقط لکن بسبب تنگی عبارت که مبنای متون بر اختصار است
ازین قدر تفصیل اعراض کرده بر قول خود کاهل الحدیث اکتفا نموده و غرضش بر اهانت
و حقارت فرقه طلبه محدثین اصلا متعلق نبود و اگر چه بظاهر از کلام او اهانت لازم می آید
لکن در میان لزوم و التزام فرق ست لطیف که التزام بر معصیت معصیت است
و لزوم هر گناه معصیت نیست چه گونه حکم کرده شود بکفر شخصی که اقرار میکند بوحدانیت

جداوحقیت دین محمدی صلی اللہ تعالی علیہ وآلہ وسلم وقبول میکنند جمیع احکام
منزلہ بر پیغمبر ما صلے اللہ تعالی علیہ وآلہ وسلم ودر مسئلہ فرعیہ جزئیہ تاویلا یا جہالا
یا تساہلا در خطا افتد وحال آنکہ ملا علی قاری در شرح فقہ الاکبر خود نوشتہ کہ دشنام
دادن شیخین کافر نمیشود با وجودیکہ آن جنابان اجل صحابہ کرام واساتذہ محدثین اند
ودر دشنام دادن اہانت شان ظاہرست پس چونکہ باہانت واقعی صحابہ کرام کہ
اہل اللہ واہل رسول اللہ اند کسی کافر نمیشود باہانت فرضی لازمہ محدثین کہ ہمعصر
کیدانی بود چگونہ کافر خواہد شد تامل ودر خزانۃ الروایات آوردہ کہ علماء متاخرین
از اشارہ کردن نہی کردہ اند ازان کہ چون رافضیان غلو کردند سنیان اورا ترک
کردند برای نفی تہمت تشبیہ رافضیان انتہی ملا علی قاری گفتہ بعض در تعلیل ترک
اشارہ گفتہ اند کہ در اشارہ کردن موافقت با فرقہ رفضہ است پس ترک آن اولے
باشد بجہت ثابت نمودن مخالفت شان واین تعلیل نیز بچند وجوہ ظاہر البطلان ست
وجہ اول آنکہ عام رفضہ بنا بر مشاہدہ ما درین زمان ہرگز اشارہ سبابہ نمیکنند بلکہ وقت
سلام دستہای خود را بر زانو ہاے خود از جہت تاسف بر فوت شدن اسلام
می زنند پس تعلیل شان بر ایشان منقلب گردیدہ حجت برای ما گردید **دوم** آنکہ
بر تقدیر صحت تشبیہ با ایشان ہر فعل کہ ایشان میکنند بمخالفت او مامور نیستیم تا کہ شامل
شود آن افعال ایشان را کہ موافق سنت اند چنانچہ طعام خوردن بدست راست
ومانند آن بلکہ ترک موافقت شان در آنچنان امور مطلوب ست کہ آنرا ایشان
ابداع کردہ وشعار شان گردیدہ چنانچہ در مذہب شان ثابت ومقررست مانند
نہادن سنگ بر سجادہ زیرا کہ سجدہ کردن بر جنس زمین افضل ست باتفاق ائمہ با وجود
جایز بودن آن بر بساط وپوستین وغیر آن نزد اہل سنت لکن نہادن مثل کلوخ وغیرہ
بدعت ست کہ این را ایشان ابداع کردہ وشعار وعلامت خود ساختہ اند پس اجتناب

نمودن ازین چنین افعال شان ضروریست از دو جهت اول از جهت ترک موافقت
شان در بدعت چنانچه در حدیث شریف آمده خالفوا الیهود والنصاری دوم برای رفع
نمودن تهمت چنانکه وارد ست اتقوا مواضع التهمت بخلاف کدامی سنت مستمره که
شعار خود ساخته باشند مثل بدر آمدن بسوی تنعیم وجعرانه برای ادای عمره وحاصل آنکه
مخالفت مبتدعین در امر مباح مستحسن ست برای زجر شان ورجوع نمودن شان
بسوی اصلاح نه در هر امر واشاره که سنت هست ازین باب نیست اگر گفته شود
که پوشیدن انگشتری در دست راست سنت ست وعلما گفته اند که درین زمان پوشیدنش
بدست چپ اولی ست زیرا که پوشیدن او بدست راست شعار فرقه رفضه وعلامت
اهل تشیع گردیده پس معلوم شد که گذاشتن سنت از جهت ترک تشبیه بارفضه جایز
ودرست ست جوابش آنکه این ازان قبیل نیست زیرا که سنت در پوشیدن انگشتری
تخییر ست درمیان پوشیدن بدست راست وپوشیدن بدست چپ پس باختیار
کردن دست چپ تفویت سنت نمی آید واحتراز از تشبیه روافض حاصل میشود
بخلاف ترک اشاره که دران بالکل تفویت سنت لازم می آید وبعض از مانعین اشاره
گفته که اشاره کردن بسبابه عمل کثیر ست وعمل کثیر منافی نماز ست جوابش آنکه اشاره مذکوره
عمل کثیر نیست کما لا یخفی علی من له ادنی درایة فی علم الفقه زیرا که در تفسیر عمل کثیر مشایخ
مختلف اند بعض گفته اند عملی که در او احتیاج بیدین افتد کثیر ست وتمام مشایخ میگویند
عمل کثیر آنست که نظر کننده بسویش او را منافی نماز پندارد وبعض دیگر گفته عمل کثیر آنست
که خود مصلی او را کثیر پندارد یعنی از منافیات نماز شمارد ورفع سبابه ازین قبیل نیست
ونه هر عمل منافی نماز ست زیرا که نماز عبارت از افعال مخصوصه است که بعض ازان
فرض و بعض واجب ست وبعض دیگر سنت ومستحب بلکه منافی نماز آن اعمال ست که از
اقسام مذکوره خارج باشد واشاره کردن بسبابه از سنن نماز ست چنانچه گذشت پس

چگونه منافی نماز خواهد شد آیا نمی بینی که بر داشتن هر دو دست از زمین در وقت سجده
کردن باز نهادن آن هر دو را باز بر داشتن و نهادن آن بر زمین و همچنین بر داشتن
هر دو دست در تحریمه تا هر دو گوش اکثر سنت است نه بر داشتن سبابه حالانکه آن مفسد نماز
نیست فما هو جوابک فهو جوابنا و از جمله دلایل ثبوت اشاره انعقاد اجماع ست زیرا که
نه از صحابه و نه از علمای سلف درین مسئله خلاف بظهور آمده و نه در عدم جواز و تصحیح آن گفتگو
کرده بلکه امام ما یعنی امام اعظم رح و هر دو یار انش و امام مالک رح و امام شافعی رح و امام احمد
و جمیع علمای اعصار و امصار بر اشاره کردن قائل اند علاوه اینکه اخبار صحیحه و آثار صریحه
در ثبوت اشاره وارد اند چنانچه مذکور شدند و مشایخ ما از متقدمین و متاخرین نیز [illegible]
لتصریح کرده اند پس نیست قابل اعتبار آنچه که معمول اکثر سکان ماوراء النهر و اهل خراسان
و عراق در روم و بلاد هندوستان از ترک نمودن اشاره زیرا که سنت بودن اشاره از
اخبار صحیحه ثابت ست چنانچه دانستی پس نیست مر مانعین اشاره را بجز روایتی از امام
ابی حنیفه و امام ابو یوسف رح و امام محمد رح که دال باشد بر عدم اشاره و اگر تسلیم کرده شود
پس آن روایت مشهور که مؤید ست باحادیث و آثار صحابه اولی و احق ست بعمل کردن
و فتوی دادن از ان روایت شاذه که مخالف سنت باشد بلکه تسویه همین معنی حضرت
غوث الاسلام قرة السلمین الهادی الی الله حضرت مرزا جان جانان صاحب قدس الله سره
در مکتوبات خود اشاره فرموده چنانچه در جواب شخصی فرموده و نوشته بودند که حضرت مجدد الف
ثانی رضی الله تعالی عنه در مکتوبی از مکتوبات خود منع رفع سبابه کرده اند و تو با وجود دعوی
محبت بجناب ایشان رفع سبابه میکنی و محب را اتباع المحبوب لازم ست گفتی بود او سبحانه تعالی
جل شانه اتباع کتاب و سنت بر عباد فرض گردانیده میفرماید ما کان لمؤمن و لا مؤمنة
اذا قضی الله و رسوله امرا ان یکون لهم الخیرة من امرهم و رسول علیه السلام میفرماید
لا یؤمن احدکم حتی یکون هواه تبعا لما جئت به و حضرت مجدد الف ثانی رضی الله

الرحیل دون جاده رسید عمر رضی الله تعالی عنه را هر آئینه سعد هرگاه بنا کرد قصر گفت منقطع
شد خبر پس بفرستاد عمر رضی الله تعالی عنه بسوی سعد محمد بن مسلمه را پس هرگاه بیامد محمد بن
مسلمه بیرون آورد سنگ چقماق خود و شش را بیفروخت آتش را و بخر بیدید به هیزم و گفته شد
برای سعد که هر آئینه مردی کرده است چنان و چنان پس گفت سعد که آن محمد بن مسلمه است پس بیرون
آمد سعد بسوی او پس سوگند یاد کرد بالله که نگفته است آن کلام را پس گفت محمد بن مسلمه او را نحوهم
کرد از تو آنچه میگوئی تو و بکنیم آنچه امر کرد خلیفه ما را بآن پس بسوخت دروازه را پس متوجه
شد بسعد پیش کرد بر وی سعد که زاد راه بدهد او را پس ابا آورد محمد بن مسلمه از زاد گرفتن پس بیرون
برون آمد و قدوم کرد بر عمر رضی الله تعالی عنه پس مبادرت کرد بسوی عمر و جلد تر رسید پس رفتن و
رفتن و باز آمدن محمد بن مسلمه نوزده روز پس گفت عمر رضی الله تعالی عنه اگر نمی بود حسن ظن یعنی
ما را بتو هر آئینه گمان می بردیم که هر آئینه تو ادا نکردی از ما یعنی حکم ما را گفت محمد بن مسلمه آری
بگذارد او را و میخواند ترا اسلام و عذر میکند و سوگند میخورد بالله که نه گفته است یعنی آنچه بسمع عالی تو
از و رسانیده اند گفت عمر رضی الله تعالی عنه پس آیا ترا زاد راه داده است چیزی گفت
محمد نی گفت محمد عمر رضی الله عنه را پس چه چیز باز داشت ترا که زاد راه میدادی تو مرا عمر
رضی الله عنه گفت هر آئینه مکروه داشتم که امر کنم برای تو بزاد راه دادن پس باشد برای
تو نفع و باشد برای من ضرر و حال آنکه گرد من اهل مدینه اند که هر آئینه کشته است ایشان را
گرسنگی و بدرستیکه شنیدم رسول الله صلی الله علیه وسلم را که میفرمود سیر نخورد مردی بدون همسایه
خود و شش در روضة الاحباب در سبب قصر بنای کردن سعد نوشته که ورا یا میکه سعد
رضی الله تعالی عنه از جانب خلافت پناه عمر فاروق رضی الله تعالی عنه بکوفه عامل بود
نظر بر طاق ایوان کسری و عمارات رفیعه و دور وسیعه و منیعه مداین داشت برای خود
بنای مانند قصر کسری تحسین در غایت رفعت و نهایت وسعت اساس نهاد و چون آن قصر
عالی باتمام رسید دری که بر قصر ابیض مداین بود بر کنده بر عمارت خود نشاندند مردمان نیز آلات

فرستادن عمر فاروق ... یعنی سعد ... [illegible] ... عنه را

داد و از عمارت بسیار از مدائن باشجار و ند و در عمارات نمود و گردانیدند چون خبر رفعت
و فسحت کوشک سعد بامیر المومنین عمر رض رسید خاطر مبارکش بسیار از وی آزرده گشت محمد بن مسلمه را
طلبیده نامه بوی داد و فرمود تا بکوفه رود و با سعد ملاقات نماید و فرمایش کرد تا هیزم جمع کنند
و در کوشک او بسوزانند و نامه بوی رسانند و بلا توقف و تکلم مراجعت نماید محمد بن مسلمه
فی الفور بجانب کوفه روان شد و مامورات امیر المومنین را بتقدیم رسانید و نامه بسعد داد
و با وی سخن ناگفته بازگشت سعد هر چند التماس مکث نمود تا بسبب ضیافت قیام نماید
مبذول نداشت و مبلغی برسم انعام بر وی عرض کرد مقبول نیفتاد و سعد چون
نامه امیر المومنین را بکشود نوشته بود که چنین بمن رسید از تو که قصری رفیع و حصاری
منیع مانند قصور اکاسره بنا کرده و در کوشک کسری آورده در کوشک خود نشانده و این امر
همانا بجهت آن اختیار نموده تا حجاب و دربانان بران درگاه نشانی و ایشان اهل حاجات را
از دخول دران قصر و حجب منع کنند چنانچه حاجبان و دربانان ملوک عجم میکردند و بآن سبب مهمات
مسلمانان در عقده تعویق و تعطیل افتد بآن مانند که بحکم جبر جوار مذهب و سیرت اکاسره گرفتی
و اعراض از سیرت پیغمبر صلی الله تعالی علیه و آله و سلم نمودی این صورت از تو بغایت ناپسندیده
و با تصور واقع شده چه ترا محافظت مصالح بلاد و عباد و مراقبت حدود و صلاح و فساد می‌باید
کرد و آن امر با این مقصود منافاتی تامه و مخالفتی کامله دارد با آنکه اکاسره را از قصور بقبور و پیغمبر را
صلی الله تعالی علیه و آله و سلم از این خاکدان مغاک بعالم افلاک بردند کس فرستادم تا آن کوشک
ترا پاک بسوزد و از تو باک ندارد ترا از جهان دو در رود و خانه بس است یکی که در آنجا نشینی و دیگری
که بیت المال مسلمانان گردانی آورده اند که سعد سرای پیدا کرد که در رود و خانه بود یکی را
بیت المال و دیگری را مسکن خویش گردانید و آن کوشک محروق همچنان ویران بماند تا زمان
حکومت معویه بن ابی سفیان رضی الله تعالی عنهما که زیاد بن ابیه را از قبل خویش بایالت
عراق فرستاد چنین گفت که سعد طرح انداخته بود آن ویرانه را تعمیر نمود و منصوبه دهر ...

کہ بسیاری از حکام ایام را وران قصر خانہ گیر ساختہ و آخرا بعد از تعمیر ہا ویرا قصر الامارت نام
کردند انتہی و از انجملہ آنست کہ در ازالۃ الخفا آوردہ کہ کتب عمر رضی اللہ تعالیٰ عنہ
الی عمرو بن العاص وہو عاملہ علی مصر اما بعد فقد بلغنی انہ ظہر لک مال
من ابل وغنم وخدم وغلمان ولم یکن لک قبلہ مال ولا ذلک من رزقک
فانی لک ہذا ولقد کان لی من السابقین الاولین من ہو خیر منک ولکنی استعملتک
لغنائک فاذا کان عملک لک وعلینا لم نوثرک علی انفسنا فاکتب الی من این مالک
وعجل والسلام فکتب الیہ عمرو بن العاص قرأت کتاب امیر المومنین ولقد صدق
فاما ذکرہ من مالی فانی قدمت بلدۃ الاسعار فیہا رخیصۃ والغزو فیہا کثیرۃ
فجعلت فضول ما حصل لی من ذلک فیما ذکرہ امیر المومنین یا امیر المومنین لو کانت
خیانتک لنا حلالا لا ما خناک حیث ائتمنتنا فاقصر عنا عناءک فان لنا احسابا
اذا رجعنا الیہا اغنتنا عن العمل لک واما من کان عندک منہا السابقین الاولین
فہلا استعملتہم فواللہ ما وقفت لک بابا فکتب عمر اما بعد فانی لست من تسطیرک
وتشقیقک الکلام فی شیء انکم معشر الامراء اکلتم الاموال واخلدتم الی الاعذار وانما
تاکلون النار وتورثون العار وقد وجہت الیک محمد بن مسلمۃ لیشاطرک علی
ما فی یدک والسلام فلما قدم علیہ محمد اتخذ لہ طعاما وقدمہ الیہ فابی ان
یاکل فقال مالک لا تاکل طعامنا قال انک عملت لی طعاما ہو تقدمۃ للشر
ولو کنت عملت لی طعام الضیف لاکلتہ فابعد عنی طعامک واحضر لی مالک فلما
کان الغد احضرہ مالہ فجعل محمد یاخذ شطرا ویعطی عمرو شطرا الی اخر الحدیث
بنوشت عمر رض بسوی عمرو بن عاص و او عامل او رضی اللہ تعالیٰ عنہ بود بر مصر اما بعد
پس ہر آئینہ برسید مرا کہ ہر آئینہ ظاہر شد برای تو مالی از شتران و غنم و خادمان و غلامان
و نبود برای تو پیشتر ازین مالے و نیست از نصیبہ تو پس از کجاست برای تو این مال

وهر آینه بود برای من از سابقین اولین کسیکه بهتر بود از تو ولیکن من عامل گردانیدم
ترا برای تنگدست بودن تو پس وقتیکه شد عمل تو برای تو نفع دیگر مادر زر کدام وجه برگزینم ترا
بر نفسهای خود پس بنویس بسوی من که از کجاست مال تو و زود دیر مکن یعنی در تحریر جواب
والسلام پس نوشت بسوی او عمرو بن عاص رضی الله عنهما که خواندم نامه امیر المومنین را و هر آینه
راست گفت امیر المومنین پس آنچه ذکر کرده است امیر المومنین از مال من پس هر آینه آمدم
من بلده اسعار را که در آن ارزانی و نرخ بسیار بود پس گردانیدم زیاده و آنچه حاصل شد
برای من از آن در آنچه ذکر کرد آنرا امیر المومنین یا امیر المومنین سوگند بخدا که اگر می بود
خیانت تو برای ما حلال تاهم خیانت نمیکردیم ترا زیرا که امین گردانیدی تو ما را پس باز دار
از ما رنج و عقوبت خود را پس هر آینه برای ماست بزرگی از نسبها وقتیکه برویم بسوی آنها
بی پروا خواهند کرد ما را از عمل تو و اما کسانیکه بودند نزدیک برای تو از سابقین اولین پس
چرا عامل نکردی آنها را پس سوگند بخدا که نه ایستادم برای تو بر دروازه تی از پی عمل نخواستم
پس نوشت امیر المومنین عمر رضی الله عنه که اما بعد پس هر آینه من نیستم از تحریر تو و سخت کلامی تو
در چیزی نیستی بسط منبری و شق جبکه تو سر و کار ندارم هر آینه شما ای گروه امرا بخورید مالها را
و بفرستادید بسوی من عذرها و بجز این نیست که میخورید آتش را و اختیار میکنید ننگ را و هر آینه
فرستادم بسوی تو محمد بن مسلمه را تا انصاف کند آنچه در دست تست والسلام پس هرگاه
قدوم کرد و برد محمد بن مسلمه مهیا ساخت عمرو برای او طعامی و آورد آنرا بوی پس ابا کرد محمد از
خوردن آن طعام عمرو گفت چیست ترا که نمیخوری طعام ما را محمد گفت هر آینه تو ساختی برای
من طعامیکه تقدمه شر و بدی است و اگر بودی تو که میساختی برای من طعام مهمانی هر آینه
میخوردم آنرا پس دور کن از من طعام ترا و حاضر بیار بمن مال ترا پس چون فردا شد حاضر کرد
عمرو پیش محمد مال خود را پس آغاز کرد محمد که میگرفت نیمی و میداد عمرو را نیمی دیگر الحدیث از آنجمله
آنکه در فضائل عشره مبشره. دیگو ید عن عروة بن الزبیر قال بینما عمر بن الخطاب

يتصفح الناس يسألهم عن امراء اجنادهم اذ مر باهل حمص فقال كيف انتم وكيف اميركم قالوا خير امير يا امير المومنين الا انه قد بنى علية يكون فيها فكتب كتابا وارسل بريدا وامره اذا جئت باب علية فاجمع حطبا واحرق باب علية فلما قدم جمع حطبا واحرق باب العلية فدخل عليه الناس فذكروا ان ههنا رجلا يحرق باب عليتك قال دعوه فانه رسول امير المومنين ثم دخل عليه فناوله الكتاب فلم يضع الكتاب من يده حتى ركب فلما راه عمر قال احبسوه عني في الشمس ثلاثة ايام فحبس عنه ثلاثة حتى اذا كان بعد الثالث قال يا ابن قرط الحقني الى الحرة وفيها ابل الصدقة وغنمها حتى اذا جاء الحرة القى عليه نمرة وقال انزع ثيابك واتزر بها ثم ناوله الدلو فقال اسق هذه الابل فلم يفرغ حتى لغب فقال يا ابن قرط متى كان عهدك بهذا قال مليا يا امير المومنين قال فلهذا بنيت العلية واشرفت بها على المسلمين والارملة واليتيم ارجع الى عملك ولا تعد لنب

از عروه بن رویم مرویست گفت که وقتی عمر ابن خطاب رضی الله تعالی عنه نظر میکرد و جستجوی مینمود حال مردم را و میپرسید آنانرا از حال لشکرهای ایشان ناگاه بگذشت باهل حمص پس گفت چگونه هستید شما و چسان است امیر شما گفتند بهتر امیریست یا امیر المومنین لیکن هر آینه او بنا کرده است علیه یعنی خانهٔ بلند که میماند دران پس بنوشت عمر رضی الله تعالی عنه نامه و بفرستاد یعنی پیک و رسولی بفرمود او را که هرگاه برسی تو دروازهٔ علیه او را پس جمع بکن هیمه را و بسوز دروازهٔ علیه اش پس هرگاه بیامد آن نامه بر جمع کرد هیمه را و بسوخت دروازهٔ علیه اش پس آمد اهل شهر بسوی وی مردم و ذکر کردند که هر آینه درینجا مردیست که میسوزد دروازهٔ علیهٔ ترا گفت بگذارید او را پس هر آینه او فرستادهٔ امیر المومنین است پس آمد بر آن نامه بر پس بداد او را آن نامه پس ننهاد نامه را از دست خودش تا که سوار شد پس هرگاه بدید او را عمر رضی الله تعالی عنه گفت باز دارید او را از من در آفتاب سه روز پس باز داشته شد آنکس از عمر رضی الله تعالی عنه سه روز تا وقتیکه شد

بعد روز سوم گفت عمر رضی الله تعالی عنه ای ابن قرط همراه من بیا تا بمقام حره دبو وند
در آنجا اشتران و گوسپندان صدقه تا وقتیکه بیاید در حره بیفگند عمر رضی الله عنه بر و گلیمی و گفت بر کش
از بر خود جامهای خود را و ازار به بند باین گلیم پس تبر بداد او را دلوی و گفت آب بخوران
این اشتران را پس فارغ نشد یعنی از آب خورانیدن آن اشتران تا که مانده شد پس گفت
عمر رضی الله تعالی عنه ای ابن قرطا تاکی بوده است زمانه تو باین کار گفت ابن قرط زمانهٔ
دراز یعنی تا مدتی باین کار بوده ام یا امیر المومنین گفت عمر رضی الله تعالی پس برای
همین بنا کردی تو حلیه را و از بالای گریستی آن مسلمانان و بیوگان و یتیمان را باز بر و لیسوی کار
خود و بود ممکن بتن پروری و مظالم که آن سراسر درماندگی ست از آنجمله آنکه در ازالة الخفاء ابوبکر بن
رضی الله تعالی عنه بروایت اسلم باسناد صحیح بر شرط شیخین آورده که انه حین بویع
لابی بکر بعد رسول الله صلی الله علیه وسلم وکان علی والزبیر یدخلان علی
فاطمة بنت رسول الله صلی الله علیه وسلم فیشاورونها ویرتجعون فی امرهم
فاما بلغ ذلك عمر بن الخطاب خرج حتی دخل علی فاطمة فقال یا بنت رسول
الله صلی الله علیه وسلم والله ما من الخلق احب الینا من ابیك وما من احد
احب الینا بعد ابیك منك وایم الله ما ذلك بمانعی ان اجتمع هولاء النفر عندك
ان امرتهم ان یحرق علیهم البیت قال فلما خرج عمر جاؤها فقالت تعلمون
ان عمر قد جاءنی وقد حلف بالله لئن عدتم لیحرقن علیکم البیت وایم الله لیمضین
لما حلف علیه فانصرفوا راشدین فروا رایکم ولا ترجعوا الی فانصرفوا عنها فلم
یرجعوا الیها حتی بایعوا لابی بکر هر آینه شان اینست که وقتیکه بیعت کرده شد برای
ابی بکر صدیق رضی الله تعالی عنه بعد رسول الله صلی الله علیه وسلم دبودند علی و زبیر که می آمدند
نزد فاطمه بنت رسول الله صلی الله علیه وسلم پس مشاورت میکردند فاطمه رضی الله تعالی عنها را
و باز میگشتند در کار خود پس هرگاه رسید این خبر عمر ابن الخطاب رضی الله عنه را بیرون آمد

تا که بیاید در خدمت شریف فاطمه رضی الله تعالے عنها پس گفت یا دختر رسول الله صلی الله
علیه وسلم سوگند بخدا که نیست هیچکی از خلق محبوب تر بسوی ما از پدر تو و نیست هیچکی دوست تر
بسوی ما بعد پدر تو از تو و سوگند بخدا که نیست این کار مرا باز دارنده که جمع شده اند این
مردمان نزد تو از نیکه امر کنم بآنان که سوخته شود بر آنان خانه آنان راوی میگوید که پس
هرگاه بیرون آمد عمر رضی الله عنه بیایند آنکسان نزد فاطمه رضی الله تعالی عنها پس گفت
فاطمه رضی الله عنها شما میدانید که هر آینه عمر بدرستی آمد نزد من و بتحقیق سوگند خورده است
بالله هر آینه اگر باز بیائید شما یعنی نزد من هر آینه بسوزد و بر شما خانه شما و سوگند بخدا که بدرستی
خواهد کرد عمر آنچه سوگند خورده است بران یعنی جاری خواهد کرد آنچه برو سوگند خورده است
و خانه شما را خواهد سوخت پس بازگردید بخوشنودی و خورمی پس به بینید رای خود را و باز نیائید
بسوی من پس بازگشتند از نزد فاطمه رضی الله تعالی عنها و باز نیامدند بسوی او علی ابیها و علیها
الصلوة والسلام تا که بیعت کردند بابی بکر صدیق رضی الله تعالی عنه پس ازین حدیث هم
مستفاد میشود که اگر تعزیر بالمال جایز نمی بود یا مخصوص بغلول کننده می بود حضرت عمر
رضی الله تعالی عنه بر سوختن خانه آیندگان نزد حضرت فاطمه زهرا رضی الله تعالی عنها
سوگند نمیخورد از انجمله آنکه هم در ازالة الخفا روایت مجاهد اخراج کرده که ان عمر بن الخطاب رضی الله
تعالی عنه قضی فیمن قتل فی الحرم او فی الشهر الحرام او هو محرم بالدیة و ثلث
الدیة هر آینه عمر بن الخطاب رضی الله تعالی عنه حکم کرد در کسی که قتل کرد در حرم یا در شهر حرام
یا در حالت احرام بدیة و سوم حصه دیة و پیدا است که اگر تعزیر بالمال جایز نمی بود سوم حصه
دیة بر اصل دیة نمی افزود از انجمله آنکه هم در ازالة الخفا میگوید که و فی حدیث ان عمر رض
استعمل رجلا علی الیمن فوفد علیه و علیه حلة مشهرة و هو مرجل دهین
فقال اهکذا بعثناك ثم امر بالحلة فنزعت عنه والبس جبة صوف ثم سال
عن ولایة فلم یذکر الا خیرا فرده علی عمله ثم وفد الیه بعد ذلک فاذا هو ا

اشعث مغبر علیه طلاس فقال ولا کل هذا ان عاملنا الیس بالشعث
والعافی کلو واشربوا وادهنوا انکم لتعلمون الذی اکره من امرکم در حدیثی ست
که هر آینه عمر بن الخطاب رضی الله تعالی عنه عامل مقرر کرد مردی را بر ملک یمین پس بیامد
بر عمر رضی الله تعالی عنه و بران مرد لباس شهرت بود و حال آنکه آن مرد موی را شانه
کرده و روغن مالیده بود پس گفت عمر رضی الله تعالی عنه آیا چنین فرستاده بودیم ترا پس
امر کرد بلباس او پس برکشیده شد از بر آن مرد و پوشانیده شد آن مرد را پیراهن پشمی
پس پرسید عمر رضی الله عنه از حال ولایت او پس ذکر نکرد مگر بهتر را پس بازگردانید او را
بر عمل او پس بیامد آن مرد بسوی عمر رضی الله عنه بعد از ان پس بود آن پریشان موی گرد
آلود و کهنه پلاس بود پس گفت عمر رضی الله تعالی عنه و نه بر این حال یعنی بالکل چنین
پریشان حال نباید شد هر آینه عامل ما نیست پراگنده حال و دراز موی از پریشانی بخورید و بنوشید
و روغن بمالید هر آینه شما میدانید آنچه مکروه و ناپسند میدارم از کار شما و آنرا بجمله روایت کرد
حاکم و در تفسیر در منثور در تفسیر سوره یوسف و در در مختار و در رد المحتار و طحطاوی هر دو
حاشیه در مختار در کتاب الحواله از بحر الرائق از ابی هریره و مع اختلاف الفاظ آورده اند که
گفت ابو هریره رضی الله عنه استعملنی عمر علی البحرین ثم نزعنی وغرمنی اثنی عشر
الفا ثم دعانی بعد الی العمل فابیت فقال لم وقد سال یوسف العمل وکان خیرا
منك فقلت ان یوسف نبی ابن نبی ابن نبی وانا ابن امیمة وانا اخاف ان اقول
بغیر علم وان افتی بغیر علم وان یضرب ظهری ویشتم عرضی ویوخذ مالی
عامل مقرر کرد مرا عمر رضی الله تعالی عنه بر بحرین پس معزول کرد مرا و تاوان کرد مرا دوازده هزار
پس خواند مرا بعد از ان بسوی عمل پس ابا کردم من پس گفت برای چه یعنی انکار چرا میکنی و حال آنکه
درخواست کرد یوسف عمل را و بود بهتر از تو پس گفتم که یوسف نبی پسر نبی پسر نبی است و من پسر امیمه
هستم و من میترسم از ینکه سخن کنم بغیر علم یعنی به نسبت کسی بدرشتی و سختی بیجا از من سرزد شود

وفتوی دهم بغیر علم وزده شود پشت من وریخته شود آبروی من وگرفته شود مال من واین لفظ
رد المحتار وطحطاوی ست بعد از نقل این حدیث در رد المحتار وطحطاوی میگوید که شاید
مذهب ابی هریره رضی الله تعالی عنه همین باشد که عمال را گرفتن هدیه جایز ست بخلاف مذهب
عمر رضی الله عنه که نزد او جایز نبود وپس ازین جهت بر ابی هریره مصادره کرد انتهی وحدیث
مذکور در مستدرک حاکم بدین لفظ است که گفت ابو هریره رضی الله تعالی عنه قال لی عمر
یا عدو الله وعدو الاسلام خنت مال الله قال قلت لست عدو الله ولا
عدو الاسلام ولکنی عدو من عاداهما ولم اخن مال الله ولکنها اثمان ابلی وسهم
اجتمعت قال فاعادها علی واعدت علیه هذا الکلام قال فغرمنی اثنا عشر
الفا قال فقمت فی صلاة الغداة فقلت اللهم اغفر لامیر المومنین فلما کان
بعد ذلك ارادنی علی العمل فابیت علیه فقال لم وقد سال یوسف العمل وکان
خیرا منك فقلت ان یوسف نبی ابن نبی ابن نبی ابن نبی وانا ابن امیمة وانا اخاف
ثلاثا واثنین قال ولا تقول خمسا قلت لا قال فماهن قلت اخاف ان اقول بغیر
حلم وان افتی بغیر علم وان یضرب ظهری ویشتم عرضی وان یوخذ مالی
بالضرب گفت مرا عمر ای دشمن خدا ودشمن اسلام خیانت کردی تو در مال خدا یعنی گفت مرا
عمر بعد از آوردن مال از بحرین ابو هریره رضی الله تعالی عنه میگوید که گفتم نیستم من دشمن خدا
ونه دشمن اسلام ولیکن من دشمنم کسی را که دشمنی کند آن هر دو را وخیانت نکرده ام مال خدا را
ولیکن انها ثمن اند که مبتلا گشته ام من بدانها وحصه های خلائق اند که جمع شده اند یعنی از دست
من ابو هریره رضی الله تعالی عنه میگوید که پس اعاده کرد عمر رضی الله تعالی عنه این
کلمات را بر من واعاده کردم من بر وی این کلام میگوید که پس تاوان کرد عمر رض دوازده هزار
پس ایستادم در نماز صبح پس گفتم ای بار خدایا بیخش امیر المومنین را پس هرگاه شد بعد از آن
خواست که بفرستد مرا بر آن عمل پس ابا آوردم بر وی پس گفت چرا و حال آنکه بدرستی که خواست [illegible]

یوسف عمل را او بود بهتر از تو پس گفتم که هر آینه یوسف نبی ابن نبی ابن نبی ابن نبی است و من ابن امیمه
هستم و من میترسم و می اندیشم سه و دو را گفت نمیگوئی که پنج را گفتم لی گفت پس آن کدام چیز
گفتم میترسم که بگویم سخنی بغیر علم و آنکه فتوی دهم بغیر دانستن و آنکه زده شود پشت من و آنکه دشنام
داده شود یعنی ریخته شود آبروی من و آنکه گرفته شود مال من بزدن یعنی بزنند و مالم
بگیرند و از شواهد این حدیث ست آنچه در ازالة الخفا گفته قال ابو یوسف حدثنی
المجالد بن سعید عن عامر عن المحرر بن ابی هريرة عن ابيه ان عمر بن الخطاب
رضی الله تعالی عنه دعا اصحاب رسول الله صلی الله علیه وسلم فقال اذا لم
تعینونی فمن یعیننی قالوا نحن نعینك فقال یا ابا هریرة ایت البحرین وهجر
ایت العام قال فذهبت فجئت فی آخر السنة بغرارتين فيهما خمسمائة الف فقال
عمر ما رايت مالا مجتمعا قط اكثر من هذا فيه دعوة مظلوم او مال يتيم
او ارملة قال قلت لا والله بئس الله الرحيل انا ادا ان ذهبت بالمهنا وانا
بالمؤنة گفت ابو یوسف حدیث کرد مرا مجالد بن سعید از عامر از محرر بن ابی هریره از پدر او
یعنی از ابی هریره که هر آینه عمر بن الخطاب رضی الله عنه بخواند اصحاب رسول الله صلی الله علیه
وسلم را پس گفت هرگاه که مددگاری نکنید شما مرا پس کدام کس اعانت و مددگاری نماید مرا پس
گفتند یاوری خواهیم کرد ترا پس گفت ای ابا هریره برو بسوی بحرین و هجر باز بیا امسال میگوید ابو هریره
رضی الله تعالی عنه پس رفتم یعنی بسوی بحرین بر عاملی پس آوردم عمر را در آخر همان سال دو غراره یعنی از
بحرین باز آمدم بسوی عمر رضی الله تعالی عنه در آخر همان سال دو غراره آوردم که در آن هر دو پنج
لک بود یعنی از دراهم یا غیر آن از سیم یا زر پس گفت عمر رضی الله عنه ندیدم من مالی در جایی مجتمع
شده گاهی زیاده ازین که در آن دعای مظلوم یا مال یتیم یا زنان بیوگان باشد ابو هریره رضی الله
عنه میگوید که من گفتم نی والله بد هست مرو که من تنها اگر بروم یعنی بسوی عمل تو با آسایش و بهتری
باشی و من در سختی و مشقت از انجمله آنکه واقدی در فتوحات شام نوشته که عمر بن الخطاب رضی الله عنه

در نامه جواب ابوعبیده ابن الجراح سرلشکر شام نگاشت که اما بعد وصل کتابک وفهمت من شرب الخمر فاجلده ثمانین جلدة ولعمری ما یصلح لهم الا الشدة والقهر ولقد کان حقهم ان یحسنوا نیاتهم ویراقبوا ربهم عز وجل ویعبدوه ویومنوا به ویشکروه فمن عاد فاقم فیه الحد صاحب صولت فاروقی در ترجمه این عبارت نوشته

که بعد از سلامم بآن نامدار	چنین باد واضح بران هوشیار	که آمد کتاب تو و پی سخن
بمضمون آن واقف شد این انجمن	دگر آنچه در باب میخوارگان	نوشتی و جستی ز فتوی نشان
کنون هر که از بعد بر شرب خمر	شتابد بخوانش بتاکید امر	دران محفل و مجمع خیر و شر
ز حکم شریعت بپیچیده سر	سوی کس در اجرای حکم اله	میفگن بمیل و براقت نگاه
بتادیب این جرمش از زور شت	بزن تا به هشتاد دره به پشت	بخالی کفی شان از ان سیم و زر
بده توبه شان از چنان شور و شر	چو تائب شدند از فساد و بدی	بخوان شان سوی طاعت ایزدی
چو مال است شان بر ضلالت کشان	ادب کن بتعزیر بالبال شان	برآر آن همه سیم و زر شان ز مشت
که فقر است سوهانگر هر درشت	بتهلیل و تکبیر و تحمید رب	بفرمائی شان سال و مه روز و شب

از انجمله آنکه در روضة الاحباب است که چون فتح قنسرین بمعونت و جلادت خالد بن الولید میسر شد اشعث بن قیس کندری قصیدهٔ غرا در مدح خالد انشا کرد و او را تهنیت نمود خالد وی را ده هزار درهم برسم صله و انعام بداد چون این خبر بسمع امیر المؤمنین عمر رضی الله عنه رسید از خالد بغایت ناخوش گشته بابوعبیده نامهٔ نوشت که باید که خالد بن ولید را از قنسرین نزد خود خوانی و در مجمع اعیان لشکر خویش او را بایستانی و فرمائی تا عمامه از سرش باز کنند و او را بهمان عمامه مقید سازند و طاقیه نیز بر سر او نگذارند و از و سوال کنند که آن ده هزار درهم که باشعث انعام کرده از کجا بوده اگر گنجی یافته و از ان گنج دل او را بآن مبلغ بی رنج گردانیده اقرار بجنایت و خیانت خویش نموده باشد و اگر از مال خود عطا کرده تحقیق که طریق اسراف سپرده و خود را در عرصه تهدید و ان الله لا یحب المسرفین در آورده و علی ای حال وی را از حکومت و منشیه که دارد معزول کرده

چون خبر

یعنی کسی متعلق بود وبود و نقل و اشتغال خود گردانی ابوعبیده بموجب فرموده عمل نموده خالد را طلبیده و از وی پرسید
خالد ساکت شد بلال از حضار مجلس ابوعبیده برخاست و دستار از سر خالد برداشت و در گردنش کرد و گفت حکم
امیر المؤمنین برین نمط صادر گشته تا جواب نگوئی ترا باین طریق بدارند و ابوعبیده باز از خالد جواب طلبید گفت
از مال خود بخشیده ام پس ابوعبیده خالد را بمدینه روان گردانید چون بمجلس جناب خلافت مآب آمد بنفس نفیس خود
باز از وی استفسار فرمود که این مال ثروت از کجا بود که ده هزار درهم یکبار بیک کس می بخشی خالد جواب ادا نمود تتمه
غنیمت حلال است امیر المؤمنین عمر فرمود تا باقی مال خالد را تقویم کردند هشتاد هزار درهم بود شصت هزار باو گذاشتند
و بیست هزار از برای بیت المال ضبط گردانند انتهی همچنین است در تاریخ عمری و جنگنامه صحابه و بالا مذکور شد که
حضرت شاه ولی الله صاحب محدث دهلوی قدس سره در ازالة الخفاء می نگارند که حاصل درین باب آنست که عمر رضی الله تعالی
تعزیر بالمال میکرد و درین باب احادیث مرفوعه و موقوفه بسیار وارد اند انتهی پس بنا بر احادیث همه فقها قول بجواز
تعزیر بالمال کرده اند بعضی مبنی است آنچه در حماویه گفته التعزیر یکون بالقتل والحبس والاز عاج عن الدار
واخذ المال وغیرها انتهی و در مختار الفتاوی از واقعات الفتاوی نقل کرده و در برجندی شرح مختصر
وقایه گفته که التعزیر باخذ المال جائز وقیل لا نص مروی عن ابی یوسف رحمه الله تعالی وفی العلامیة التعزیر
باخذ المال ان رای الامام او الوالی مصلحة جائز ومباح ومن جملة ذلک رجل لا یحضر الجماعة یجوز
للتعزیر باخذ المال مباح نص علیه ذلک انتهی کلامه لیکن مستفاد از احادیث و اقوال فقها چنان میشود که بقول
مجوزان عقوبت بالمال مال مصادره را باید از اخذ در بیت المال بنهند چنانکه از بحر الرائق وغیره بالانقل نموده شد
تا در حوائج مسلمانان صرف کرده شود و در نه سراسر ظلم است والله تعالی اعلم وعلمه احکم

فرقون ترمذ در درگاه یزدان	کراین نامه سیاله بی پایان	روایات احادیث قویه	بنقل اند رسانید سنیه
که ورا ربه نامه سنتر پریشان	همه در تعلیق تفریق پنهان	بسلک جمع در ترتیب آمد	مرتب گشته در ترکیب آمد
بسته هزار و دو صد و پنج ۱۲۹۵	که او قرون بر بود لبوادی که سخن	درید و تا زند تسلیم داوار	که شود بریخ پشتیبانها صد انوار
بود درید بنده نیز بود دم	بر آل و جمله اصحاب مکرم	تمت	